

צײַטן לקיחת ע״מ ללמוד בו

לק״י

וזאת ליהודה

בדברי רבא דה״ב איניש לבסומי בפוריָא

(מגילה ז:)

יהודה חרזי

ישיבת בית מדרש עליון

הערות והארות יתקבלו ברצון ובשמחה רבה

בטל': 03-6761305 בתא קולי 6047

אדר הראשון ה'תשפ"ב ליצירה ב'של"ג לשטרות

מהדורה שניה עם הוספות רבות אדר שני ה'תשפ"ב

ליקבה"ו דברי פתיחה

פורים-כיפורים¹, מעלתו וסגולתו של יום הפורים כבר נודע בשערים, יום קדוש ונשגב יותר מיום הכיפורים, אך דבר אחד טעון הסבר, מדוע א"כ אמרו הז"ל דחייב אינש לבסומי עד דלא ידע, הרי השתיה המרובה היא אינה אלא לתקלה.

ואמרתי להתבונן האם באמת הדברים כפשוטם, ואם כן מה סודם ועניינם, ומה היא באמת ההנהגה הרצויה לפני מלכו של-עולם, ועל כן בסוגיא זו עמלתי, בדיבוק חברים תלמידי החכמים, ולפי חולשת ידיעתי והבנתי, לפי מה שהעלה השי"ת במצודתי, הרחבתי בהסברים ואמרים, טעמים ונימוקים, ואף בהנהגת גדולי הדוריים. ויהי רצון שיהיו כל מעשינו רצויים, לפני יוצר כל היצורים.

אשא עיני אל ההורים אבי מורי הרה"ג שי בן ר' שלום שליט"א ואמי מורתי תלית"א שלא חוסכים ממני מאומה כדי שאוכל לעלות ולהתעלות בתורה וירא"ש יהי רצון מלפני המב"ה שיזכו לרווח נחת יהודית אמיתית מכל יוצאי הלציהם ולפרנסה טובה ברווח ובקלות ולשפע סיעתא דשמיא בכל העניינים.

שפתי לא אכלה מלהודות לסבי היקר שמוסר נפשו למעני בנתינה ללא גבול בכל העניינים ובפרט בהוצאת קונטרס זה ר' ציון בן אברהם הי"ו וסבתי שתחי' יהי רצון שהמב"ה יאריך ימיהם בטוב ושנותיהם בנעימים בבריאות איתנה ונהורא מעליא באושר ועושר פרנסה טובה ברווח ובקלות ויזכו לראות את כל יוצאי הלציהם הולכים בדרך הישרה במסילה העולה בית א-ל.

ואני טרם אכלה לדבר חובה עלי להזכיר לטובה ולברכה את סבי היקר ר' שלום בן סעדיה הי"ו שעוזר ומסייע למעני בכל הזמנים ובפרט בהוצאת מהדורה זו יהי רצון שהמב"ה יאריך ימיו בטוב ושנותיו בנעימים ויחזקו ויאמצו בקו הבריאות ויזכה לרווח נחת מכל יוצאי הלציו לראות את כולם עובדי ה' ויראי אלודיים.

אכ"ר.

¹ המקור לזה הוא בתיקוני הוהר תיקון כ"א דף נ"ז ע"ב והאריכו בזה בספרים רבים כגון בספר ימי הפורים מאמר כ"ד ומאמר מ' ובקונטרס בעניני ימי הפורים דף צ"ז.

הסכמה ממדן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א פוסק עדה תימן

יצחק רצאבי ♦ ITZCHAK RETZABI

ראש ביהמ"ד בית הוראה ומכון פעולת צדיק

וראש מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

מח"ס שלחן ערוך המקוצר ח"ח

פסקי מהרי"ץ ו"ח, שו"ת עולת יצחק ג"ח, ועוד

לק"י יום שנכפל בו כי טוב כ"א אדר הראשון התשפ"ב בשל"ג

הסכמה

שמחה גדולה לנו לחזות בנועם קונטריס מיוחד בעניין חיוב ההתבסמות ביום פורים, נקוב בשם וזאת ליהודה, אשר יזם פעל ועשה ברוב עמל ויגיעה, ידידנו הבחור החשוב יהודה חרזי נר"ו השוקד על התורה ועל העבודה יומם ולילה ופועל רבות ונצורות במסירות נפש, במכירו ויודעו קא אמינא שצולל במים אדירים ים התלמוד ראשונים ואחרונים ומעלה מרגליות טובות בידו בהיקף גדול ובהבנה לעומק, זה היס גדול ורחב ידים, וראשית חכמה יראת שמים, ירבו כמותו בישראל כי עדין לגאון ולתפארת, אכ"ר.

כעתירת

הצב"י יצחק בכמהר"נ רצאבי יצ"ו

הסכמה ממו"ר הגאון הגדול רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א

מראשי ישיבת בית מדרש עליון

Rabbi Naftoli Ha`kohen Kopshitz

Rabbi of

"Chanichei Hayeshivos" Congregation

Romema, Jerusalem

Address 7 Yosef gabbai , Jerusalem

Tel:02-5023303 טל:

הרב נפתלי הכהן קופשיץ

רב קהילת ובית המדרש

"חניכי הישיבות"

רוממה, ירושלים

מען למכתבים: רח' יוסף גבאי 7 ירושלים

כס"ד ו' אדר ב תשפ"ב

מכתב ברכה

הנני בזה להכיר ולהוקיר את ידידי יקירי רב חביבי הבה"ח יהודה חרזי נ"ו שהננו מהבחורים החשובים שבישיבת בית מדרש עליון בעיה"ק בני ברק וברוב עמלו ושקידתו זכה לראות ברכה בעמלו, וגם יראתו קודמת לחכמתו ומידותיו התרומיות והנאצלות כובשות כל לב, כל רואיו יאשרוהו.

והנה אתי ואייתי מתניתא בידיה דברי תורה נפלאים חידושי תורה בגדרי מצוות חייב איניש לבסומי בפוריא והרבה נהנתי מברור הדברים הנפלאים איך שיורד לעומקה של הלכה.

והנני לברכו מקרב לב שיזכה לעלות תמיד בתורה וביראה בשמחה וברוב הצלחה ועליה גדולה בתורה וביר"ש כשאיפת לבו הטהורה וכשאיפת הוריו היקרים, ומקרב לב אברכו שיזכה שיפוצו מעינותיו חוצה ויוכלו הכל ליהנות מאורו הטוב ולזכות בהם את הרבים.

כעתירת וכברכת ידו מוקירו ומכבדו כערכו

נפתלי הכהן קופשיץ

נפתלי קופשיץ

סימן א'

ארבע שיטות בהבנת דברי הר"מ במז"ל ושקו"ט בדבריהם ומסתעף לפילפולים נחמדים בהנהגת הגר"א

קושיא בשיטת הרמב"ם דשיעור ביסוס הוא 'עד שישתכר וירדם בשיכרות' ומה שיש לבאר בדבריו - הוכחה דהרמ"א בדרכי משה חולק על הפירוש הנ"ל - עוד ביאורים ליישב דברי הרמב"ם - מה דנראה לענ"ד ליישב דברי הרמב"ם - דברים מהודשים ונפלאים שכתב הנמוק"י בשם הרמב"ם - דברי רבינו מאיר בעל המאורות בשיטת הרמב"ם, והערה בדבריו - יישוב הערה דלעיל וסיכום השיטות בדברי הרמב"ם - ביאור נחמד בשם הגר"י סלנטר בשיעור השיכרות ודקדוקים בלשון הרמב"ם

הרחבה והעמקה בהנהגת הגר"א: הנהגת הגר"א בשיעור השיכרות וכמה הערות נפלאות בהנהגתו - חקירה האם חיוב השיכרות הוא בפעולה או בתוצאה ועפ"ז יישוב הנהגת הגר"א - הנהגת הגר"א מדויקת להפליא בלשון הרמב"ם - סתירה בהנהגת הגר"א ממש"כ בביאורו לשו"ע - יישוב נפלא לקושיא דלעיל - גדלונו של הגר"א

סימן ב'

אריכות בבידור שיטת רבינו אפרים ומסתעף לשקו"ט בדברי החת"ס

דברי רבינו אפרים דבמסקנת הגמ' נדחו דברי רבא - ארבע שיטות בפוסקים לבאר מהו שיעור השיכרות לשיטת רבינו אפרים - הרחבה בביאור מש"כ החת"ס ליישב ראיית רבינו אפרים - כמה הערות בדברי החת"ס - ראיית התורה לשמה מהירושלמי דמעשה אחד אינו עולה לכאן ולכאן - חקירה בהבנת דרשת הפסוק "לעשות אותם" - יישוב נפלא לקושיא דלעיל בהבנת החת"ס בדברי הירושלמי - דברי החת"ס בדרשותיו ליישב ראיית רבינו אפרים - שקו"ט מדוע לא הביא הקושיא בשם אומרה - הרחבה בטעם המהודש שכתב לתקנת הז"ל - כמה תמיהות עצומות בדברי החת"ס

סימן ג'

ביאור דברי הרמ"א ובידור מעמיק מנין מקור דבריו

באור תחילת דברי הרמ"א - הערה במקור דברי הרמ"א - קושיא עצומה בדברי הטורי זהב ומה שיש ליישב בדבריו - הערה בדברי הילקוט יוסף - קושיא גדולה בדברי הרמ"א - יישוב אמיתי למקור דברי הרמ"א - דברי הרמ"א ב'מוהיר יין' המהודשים והמופלאים - כמה הערות והארות בדבריו - בידור מה היא מסקנת הרמ"א להלכה

סימן ד'

ביאור עמקות שיטת מהרי"ץ בהא דמהיב איניש לבסומי בפורי

מה' הראשונים בשיעור השיכרות להלכה למעשה - הבנת הטורי זהב בדברי האררהות היים - הבנת הב"ה בדברי הא"ה - קושיא גדולה בדברי מהרי"ץ מדוע חלק על כל דברי הפוסקים בשתיקה גמורה - עוד הערות בדברי מהרי"ץ - מקורות רבים מהש"ס לחילוק בין ביסוס לשיכרות - יישוב נפלא בדברי מהרי"ץ ושכדבריו כתבו נמי השל"ה והחמדת ימים - הערה מדוע שא"ד והפוסקים לא דייקו לחלק בין ביסוס לשיכרות - יישוב נפלא לקושיא נוספת בדברי מהרי"ץ מדוע לא הביא הדבר בשם אומרו - עוד בדברי מהרי"ץ והיזוק לכל דבריו דלעיל מדברי הערוה"ש

סימן ה'

סיכום בקצרה לתורת העולה בתוספת הרחבה אליבא דהלכתא

מסקנת ההלכה לדעת הר"מ והרמ"א - שיטות הסוברים שהיוב השתיה הוא עד שנהיה 'כמתים שוכבים' - פלוגתת המקובלים האם חיוב השתיה הוא עד שיצא מדעתו או שהוא רק ביסוס בעלמא - הדרך הראויה למעשה האידנא, ודברי מוסר במזלזלים בתפילות וכו' ביום פורים - שיטות הסוברים דהיוב הוא רק ביסוס בעלמא - שקו"ט בדברי הגר"ס דחיוב השתיה הוא חיוב תמידי - גדר לשון 'הייב' ו'עשה' שבש"ס - סיכום בקצרה לשלושת הדעות העולות לדינא והמסקנא להלכה למעשה

סימן א'

ארבע שיטות בהבנת דברי הר"מ במז"ל ושקו"ט בדבריהם ומסדעף לפילפולים

נחמדים בהנהגת הגר"א

קושיא בשיטת הר"מ במז"ל¹ דשיעור
ביסום הוא 'עד שישתכר וירדם בשיכרות'
ומה שיש לבאר בדבריו

א. איתא בגמ' מגילה דף ז: אמר רבא [י"ג רבה] מתיב איניש לפסמי פפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. רבה [י"ג רבא]² ורב זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי, איבסום, קם רבה ושחטיה לרב זירא, למחר בעי רחמי עליה ואחייה, לשנה אמר ליה, ניתי מר ונעביד סעודת פורים בהדי הדדי, אמר ליה לא בכל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא עכ"ל הגמ'.

מדוע דין זה לא נזכר אפילו ברמז, במשנה או ברייתא או בתוספתא ובשאר ספרי חז"ל שהיו לפני רבא שאינו אלא מן האמוראים יעויין מה שהרחיב בזה מאוד מו"ר בשו"ת עולת יצחק ח"ג סימן קצ"ב ויעויין בכל דברינו דלקמן ותראה מה דיש להוסיף מהתם להכא ומהכא להתם.

ולעניין הלכה פסק הרמב"ם פ"ב מהל' מגילה הט"ו ז"ל, כיצד חובת סעודה זו שיאכל בשר ויתקן סעודה נאה כדי אשר תמצא ידו ושותה יין עד שישתכר וירדם בשיכרות ע"כ.

ודברי רבינו הר"מ לכאו' תמוהים מאוד, מנין לו דהשיעור הוא עד שירדם בשיכרות, הרי בגמ' להדיא איתא דהשיעור הוא עד דלא ידע. וכבר תמהו כן רבים וטובים. וכדי ליישב תמיהה זו יש להקדים מש"כ רבינו אפרים דמדשחית רבה לר"ז מוכח דנדחו דברי רבא (עיין אריכות בביאור שיטתו לקמן סימן ב'), ואיכא למידן האם ס"ל לרמב"ם כרבינו אפרים, דאם אמת נכון הדבר, לק"מ בדבריו, דאיכא למימר דס"ל בדעת רבינו אפרים דאע"פ דנדחו דברי רבא עכ"פ בעינן לשיעור שתיה מסוים, והוא עד שירדם בשיכרות.

ומצאתי דכן משמע מלשון המאירי ז"ל, חייב אדם להרבות בשמחה ביום זה, ובאכילה ושתיה עד שלא יחסר שום דבר, ומ"מ אין אנו מצווין להשתכר ולהפחית עצמנו מתוך השמחה, שלא נצטוינו על שמחה של הוללות ושל שטות, אלא בשמחה של תענוג שנגיע מתוכה לאהבת השם והודאה על הניסים שעשה לנו, ומה שאמר כאן עד דלא ידע וכו' פירשו קצת גאונים שממה שהזכיר קם רבא שחטיה לרבי זירא נדחו כל אותם הדברים וכו'.

הראח"כ שליט"א כהוספה למש"כ מו"ר שליט"א בשו"ת עולת יצחק סימן קצ"ב אות ג' ד"ה ותירוק, וע"ע בשלמי תודה פורים דף שכ"ג ד"ה ובתשובות, ובספר משמרות חנוכה ופורים [והובא גם בסו"ס הלכות חג בחג ה'תשס"ו] סימן ט"ו. וכן בראשונים והאחרונים דלקמן תמצא הרבה שינויים.

¹ בעניין כתיבת שמו של הרמב"ם בצורה זו יעויין מש"כ בזה מו"ר בש"ע המקוצר ח"ה סימן קסג הערה כ"ד ד"ה כתב.

² בספרים ישנם הרבה שינויי נוסחאות בזה, י"ג בתרוויהו רבה וי"ג איפכא וכו' יעויין מה שציין בזה

וגדולי המחברים³ כתבו עד שירדם ע"כ. ומרהיטת לשונו נראה לע"ד דמייתי סיעתא לדברי הגאונים [נדנחו דברי רבא], מדברי הר"מ דלא העתיק דברי רבא אלא כתב 'ושותה יין עד שירדם'. ודוק.

שו"ר דכ"כ להדיא הערוך השולחן (סימן תרצ"ה) לבאר דברי הר"מ, דבסעיף ב' כתב לבאר דמקור דברי הרמ"א הוא מדברי הרמב"ם ולקמן סימן ג' אות ה' ד"ה ושמחתי העתקנו לשונו [והוא ביאור חדש בפנ"ע בהבנת הרמב"ם] יעו"ש. ובסעיף ג' כתב וז"ל, אך אינו מובן לפ"ז למה היה להש"ס לומר בלשון משונה עד דלא ידע וכו', לימא חייב לבסומי עד שירדם. ולכן יותר נראה דאין כוונת הרמב"ם לפרש הגמרא כן, אלא שדחה מאמר זה מהלכה כמו שכתב הר"ן בשם רבינו אפרים שכיון שמבואר בגמרא שאירע סיבה ע"י זה ע"ש, נדחה זה מהלכה ע"כ. וכיוון לדברי המאירי. ולקמן סימן ב' אות א' ד"ה אומנם ביארנו מנא להו כל עיקר דאיכא חיוב שתיה אם נדחו דברי רבא ע"ש.

הוכחה דהרמ"א בדרכי משה חולק על הפירוש הנ"ל

ב. אומנם אין מוסכם לפרש כך בדברי הרמב"ם דהנה כתב בדרכי משה (סימן תרצ"ה ס"ק א'), ומהרי"ב כתב דרוצה לומר שישתכר וישן ולא ידע בין ארור המן וכן משמע במימוני עכ"ל. ומדהסמיך דברי הר"מ לדברי מהרי"ב שביאר דינא דעד דלא ידע, מוכח דס"ל בדעת הרמב"ם דלא כרבינו אפרים אלא שהם ביאור לדברי רבא. ואע"פ שנראה דחלוקים דברי מהרי"ב מדברי הרמב"ם, דהרמב"ם כתב דצריך להרדם בשיכרות, דהיינו להרדם

כשהוא שיכור. ובמהרי"ב משמע דסגי להרדם משיכרות, דהיינו שתיה מועטת ושינה לאחריה ותו לא. וע"ע לקמן סימן ג' אות ב' ד"ה ובאגב מש"כ בזה בנוס"א קצת. וכדברי הדרכ"מ כ"כ הסדר היום וכדלקמן אות ג' ד"ה ועל. [וע"ע לקמן סימן ג' אות ה' ד"ה וצריך. ובד"ה ושמחתי, הבאתי שגם הערוה"ש כתב כן].

ולפי שיטה זו הבנתי מה שהעיר הגור אריה (לרבי מסעוד צ'רמון) הובא במפרשי היד החזקה להרמב"ם וז"ל, יש להעיר דלא סיים בה שיעורא דקתני בש"ס עד דלא ידע בין ארור המן וכו' ע"כ.

ומהערתו מוכח דס"ל לדברי הרמב"ם הם קיום דינא דעד דלא ידע ולכך מעיר מ"ט לא סיים שיעורא דקתני בש"ס. אך לדברי המאירי בהבנת דברי הרמב"ם מעיקרא לק"מ. ופשוט. ולקמן ד"ה וטרם הרחבנו קצת בדבריו.

עוד ביאורים ליישב דברי הרמב"ם

ג. ברם להסוברים כן צריך לברר טובא היאך שיעורא דקתני בגמ' עד דלא ידע מתפרש בעניין שינה, דלא נרמז מאומה מזה בלשון הגמ'. ומריש אמינא למימר תירוצא על דרך פילפולא, דהנה בדרכי משה (שם) הביא בשם המנהגים לבאר מהו שיעורא דעד דלא ידע וז"ל, והמנהגים כתבו דפיוט אחד היה שהם עונים על בית אחד ארור המן ועל בית אחד ברוך מרדכי וצריך צילותא דלא ישעה לפעמים ע"כ. וביתר ביאור הובא בקובץ שיטות קמאי (מגילה שם) בשם האשכול - רצב"א בזה"ל, פירוש, שהיה לקדמונים שיר ובסיום החרוזים אמרו פעם אחת ברוך מרדכי ופ"א ארור המן, פ"א ברוכה אסתר ופ"א

³ הוא הרמב"ם כידוע וכמ"ש היד מלאכי בכללי הרמב"ם אות י"ב ופשוט.

מ'שותה יין עד שירדם'. ואולי כוונתו להקשות דה"ל להר"מ למיכתב עד שינמנם, דלשון רדום הוא יותר חזק מישן וכ"ש מנימנום ולהגיע לעד דלא ידע הוא בנימנום דהרי בהיותו רדום פשיטא דלא ידע, ואין שום חידוש בתוספת היין. או שמא י"ל דאיירי ע"ד הגמ' אך זה לא כ"כ משמע וצ"ע. וע"ע לקמן אות ה' ד"ה אולם.

מה דנראה לענ"ד ליישב דברי הרמב"ם

ד. וטרם נדבר בקושייתנו דלעיל ד"ה ברם נקדים באגב מה דיש לדקדק בדברי הגור אריה דלעיל (אות ב' ד"ה ולפי) שכתב יש להעיר מ"ט לא סיים בה שיעורא דקתני בש"ס. ודקדק בלשונו לכתוב רק יש להעיר, דלקושטא, קושיא ליתא, כיון דאם ס"ל להרמב"ם דביאור דינא דעד דלא ידע הוא עד שירדם בשיכרות, כיון דכתב באור הדברים הלכה למעשה לא מיחייב נמי למיכתב דזה קיום דינא דעד דלא ידע. אלא דסו"ס כיון דהמטרה בשתיית היין עד שירדם הוא להגיע למצב זה של עד דלא ידע היה מן הראוי לסיים בה שיעורא דקתני בש"ס. אע"פ שאין נפק"מ כ"כ. וזה הערה. [ועיין היטב בלשון הנמוק"י לקמן ד"ה וביאור ונראה דכבר קדם הוא להעיר כן בדברי הרמב"ם]. אבל אי קשיא, קשיא איפכא מ"ט בגמ' לא הוזכר דמדינא דעד דלא ידע בעינן לשינה וכדלעיל ד"ה ברם.

ובדרך דמייבא דעתא נראה לפקצ"ד לומר, דהנה כבר תמה האבודרהם (תפילת פורים) היאך ציוו חכמים להגיע להאי שיעורא וז"ל, וא"ת היאך חייבו חכמים להשתכר בפורים, והלא בכמה מקומות בתורה מזכיר שהוא מכשול גדול

ארורה זרש, ומי שאינו בישוב הדעת כל עיקר, בקל יוכל להחליף ע"כ. ולפ"ז אמינא כיון דהשתא לא מצוי בינא האי פיוטא, וכיצד נדע מהו השיעור לדינא, וע"ז רבינו הרמב"ם בא, ותרגם (לזמנינו) דחילוף השיעור של האי פיוטא, הוא שישתה עד שירדם בשיכרותא.

וידענא גם ידענא דזה חידושא, חדא, דלפ"ז נמצא דהשינה לא לעיכובא [וע"ע לקמן אות י"א ד"ה ולמשנ"ת], ועוד דבלשון הדרכ"מ איתא, לאחר דהביא דעת הר"מ, 'והמנהגים כתבו וכו' ומשמע דאידי ואידי לאו חד שיעורא, ועל כן אמינא דזה פילפולא, אומנם אין להכחיש דבסדר היום כך מצינא. [ומ"מ אין לדחות דמי יימר לנא, דכבר בזמן הר"מ נשכח האי פיוטא, דמלשון האשכול - רצב"א (ועוד ראשונים) מוכח להדיא, דכבר בזמנם לא אשכחא האי פיוטא, דליתא⁴].

ועל דרך דחיקותא, מצאתי בסדר היום (דף ר"מ) שכתב לפרש כיצד דברי הר"מ מתבארים בלישנא דעד דלא ידע וז"ל, והרמב"ם ז"ל כתב עד שירדם ומפרש העניין עד שלא ידע, רצה לומר, מתוך ששתה מה שאינו רגיל ושינה קופצת עליו ומתנמנם ומתוך שנתו אינו יודע לכיון בין ארור המן לברוך מרדכי ע"כ. והוא דוחק, דאחרי ככלות הכל בגמרא לא הוזכר ענין השינה, אלא דלדבריו הן הן הדברים. וע"ע מש"כ לקמן בסמוך ד"ה וא"כ.

ובהיותי בזה אמרתי להבין מש"כ להקשות ע"ד הר"מ בהמשך דבריו וז"ל, אלא שקשה לפירושו למה נקט אלו המלות יותר מאחרות, [והא] לעניין הנמנום הכל שווה ע"כ. ולא זכיתי להבין מה עדיף יותר

⁴ ועתה ראיתי דמסתבר מאוד דבזמנינו נמצא האי פיוטא והוא במחזור ויטרי פורים סימן ר"ג ובהוצאת אוצר הפוסקים דף ש"ח ע"ש.

בשם הגראב"ד דבריסק]. ולפי דרך זו לא יתיישבו כמה קושיות בהנהגת הגר"א לקמן מאות י' והלאה. והמעייין יבין את אשר לפניו].

דברים מחודשים ונפלאים שכתב הנמוק"י בשם הרמב"ם

ה. וביאור נוסף יקר ומחודש, מצאתי בס"ד בנמוק"י שכתב בשם הרמב"ם דביאור דברי רבא אינו כפשוטו ומה שאמר 'עד דלא ידע' לישנא בעלמא נקט ז"ל, כתב הרמב"ם ז"ל כיצד חובת סעודה זו וכו' עד שישתכר וירדם בשיכרותו. ולא הזכיר הא דמיחייב אינש לבסומי וכו'. אלא שכתב [אינו נמצא ברמב"ם שבידנו. יחב"ש] לא שישתגע בשיכרותו וימשך אחר שחוק וקלות ראש ונבול פה, שזה לא יקרא שמחה אלא הוללות וסיכלות, ולא תקנו נביאים הראשונים אלא משתה ושמחה, אלא למימר מילי דבדיחותא עד דסברי אינשי דלא ידע בין ברוך. [והנראה דמהרש"א בב"מ דף כג. כיוון לדבריו יעו"ש. יחב"ש] ונקט תלמודא האי לישנא משום דענינא דיומא הוא, ומשום דבגימטריא עלה ברוך מרדכי כארור המן ע"כ.

וחידוש גדול למדנו מדבריו, דחיובא דעד דלא ידע הוא רק 'עד דסברי אינשי' ותו לא. ולעניין מש"כ בסוף דבריו 'משום דבגימטריא עולה ברוך מרדכי כארור המן', לענ"ד יש להוסיף ולחדד דאין כוונתו לדברי הראשונים שפירשו דעניין עד דלא ידע, הוא שלא ידע לחשוב שארור המן בגימטריא ברוך מרדכי (כ"ה באבודרהם ובאגודה והביאם המג"א בס"ק ג') דמשמעות לשונו אינו כן. ורק משמע דבא ליתן טעם לדבריו דאין זה סתם מענינא דיומא, אלא דיש 'רעיון' בזה דהגימטריא שוה. ועייין.

השכרות, כמו נח וכו' ע"כ. ואיעקרא דמילתא תמה הב"ח ז"ל, וקשה הא אפילו שתה טובא לא טעי בה ע"כ. ועוד רבים המפרשים לתמוה כה"ג כל חד וחד ככתבו וכלשונו.

וא"כ נראה דהא דלא הזכר בגמרא דדינא דעד דלא ידע תליא בשינה, הוא לרוב הפשיטות שבדבר. דפשיטא ליה לרמב"ם דכוונת הגמ' הוא, דכיון דשתיית יין מביאה את השינה כיון דשותה ומתנמנם ע"י שתייתו [שזה הרגילות], קיים דינא דעד דלא ידע. ודוק. [ודברינו על דרך מש"כ הסדר היום רק בתוספת טעם וביאור].

[וסמוך להדפסה ראיתי את דברי הרמב"ם (פ"ו מהל' שביתת יו"ט ה"כ) המוסריים והערבים ברעת השיכורים, וע"פ דבריו דהתם נראה לבאר דבריו דהכא על דרך מה שנתבאר, אך באופן פשוט יותר לענ"ד, ז"ל, כשאדם אוכל ושותה ושמח ברגל שמחה. שהשיכרות והשחוק הרבה וקלות ראש אינה שמחה אלא הוללות וסכלות ולא נצטוינו על הוללות והסכלות אלא על השמחה שיש בה עבודת יוצר הכל שנאמר (דברים כח, מז) תחת אשר לא עבדת את ה' אלודיך בשמחה ובטוב לבב הא למדת שהעבודה בשמחה ואי אפשר לעבוד את השם לא מתוך שחוק ולא מתוך שכרות ע"כ. [וכע"ז כתב המאורות לקמן אות ו' ד"ה וחיפשתני].

ולפ"ז נראה פשוט, דהא דכתב הרמב"ם 'ושותה יין עד שישתכר וירדם בשיכרות' הוא מפני דלא יתכן להבין דברי הגמ' שישתכר, וישאר ער, דהרי אי"ז עבודת היוצר, אלא הוללות וסכלות, ועל כרחנו לומר דאם יש חיוב להשתכר, הוא בלבד אם יהיה שינה לאחריה, דרק זה יכול להקרא 'שמחה שיש בה עבודת יוצר הכל'. [וע"ע בעמק ברכה דף קכ"ז מש"כ

השמחה האמיתית, במה ראוי לשמוח, ואם נתייחס
עפ"ז דיינו, ושפתים ישק [גיטין ט. כרש"י וכתום'
יעו"ש] ודפח"ח. ואני העני הארכתני טובא בס"ד
בעניין השמחה בהיותנו עבדי ה' במאמר הזכות
להיות יהודי - עובד ה'].

ואני העני קשיא לי, דבראשית דבריו פתח
לבאר דאין דברי רבא כפשוטן והוכיח כן
מגמרא ומסברא, וסיים עלה דכן הוא דעת
ה"ר אפרים, ואיך יתכן, הרי רבינו אפרים
ס"ל דנדחו דברי רבא. ועוד, א"כ הוא
ביאור דברי רבא, מ"ט רבינו אפרים דחה
דבריו [וכה"ג הקשנו לקמן סימן ד' אות ה'
וע"ש אות ה' מש"כ ליישב בזה].

יישוב הערה דלעיל וסיכום השיטות בדברי הרמב"ם

ז. ולאחר ההתבוננות והעיון קצת עלה
ברעיוני בס"ד ליישב ולומר דמש"כ י'כן
דעת ה"ר אפרים ר"ל, דכן מסקנת ה"ר
אפרים שהבין דברי רבא כפשוטן וס"ל
דממעשה דר"ז נדחו דברי רבא. אך
המאורות עצמו ס"ל דאין דברי רבא
כפשוטן וממילא לא שייך לדחות דבריו
ממעשה דר"ז שהוא מעשה משונה ולא
שכיח ולא לזה נתכווין רבא. ובמילים
אחרות, המאורות ס"ל דאין דברי רבא
כפשוטן ומעיקרא פירש דכוונתו לעד ולא
עד בכלל, או שהוא לשון הבאי. וה"ר
אפרים ס"ל דדברי רבא כפשוטן אך
מאחר דנדחו דבריו ממעשה דר"ז פש לן
חיוב מועט כגון הא דעד ולא עד בכלל.
סוף דבר דאידי ואידי חד שיעורא הוא.
ועיין. [וע"ע לקמן סימן ד' אות ט']. ולפ"ז
נמצא דשפיר איכא למימר דמצאנו חבר
לדבריו דהנמוק"י והוא 'המאורות'.

ובסיעתא דשמיא, עד השתא אשכחנא,
דרכים תלתא, בדעתא דמרנא ורבנא,
הרמב"ם זיע"א, ואלו המה א. דברי
המאירי דס"ל דדעת הרמב"ם היא כרבינו

אולם דבריו צריכים ביאור, דאם ס"ל
בדעת הרמב"ם דשיעורא דעד דלא ידע
הוא 'עד דסברי אינשי מדוע א"כ נצרכת
השינה [ויתכן דעל דרך זה יבואר נמי
קושיית הסדה"י דלעיל אות ג' ד"ה ובהיותי
וצ"ע], ונראה מדבריו לחזק דברינו דלעיל
אות ד' ד"ה וסמוך, דהשינה אינה חיוב
בעצם אלא כתוצאה בעלמא משתיית
היין.

דברי רבינו מאיר בעל המאורות כשיטת הרמב"ם, והערה בדבריו

ו. וחיפשתי ולא מצאתי חבר לדבריו
המחודשים בשאר הראשונים. אולם תוך
כדי הילוכי בחופש"י ראיתי שכתב רבינו
מאיר ב"ר שמעון המעילי מנבורנא רבו
של רבינו מנוח בספרו 'המאורות' (הובא
בקובץ שיטות קמאי מגילה ז): כמעט
כדברי הנמוק"י ורק בנוס"א, אלא דסיים
'וכן דעת ה"ר אפרים' וזה דלא כהנמוק"י
שכתב לבאר כן בדעת רבא גופיה [ועיין
לקמן בסמוך ד"ה ולאחר] וז"ל, ומחייב
איניש לבסומי נפשיה בפוריא והוא דידע
בין ארור המן לברוך מרדכי. והאי
דאמרינן בגמרא עד דלא ידע וכו' עד ולא
עד בכלל הוא. אי נמי לאו דוקא הוא, אלא
לשון הבאי כדאמרינן בעלמא (חולין ד):
דברו חכמים לשון הבאי. אבל השכרות
הוא איסור חמור, ואין לך עבירה גדולה
ממנו, שהוא הוא הגורם לגלוי עריות
ושפיכות דמים ולכמה איסורין ואף לע"ז
ולכפירה בעיקר, ואין זו השמחה הכתובה
במקרא, כי זה הוא נקרא שחוק והתול
וקלות ראש. והשמחה היא לשמוח בשם
יתברך שגאלנו והצילנו וקרבתנו לעבודתו
להיות לו לעם סגולה, ולשמח העניים
והאביונים ודוי הלב ולדבר על ליבם
דברות תנחומין ושמחה ומשלוח מנות
ומתנות. וכן דעת ה"ר אפרים ע"כ. [אגב,
דברי מוסר הזקים לְמַדְנו בדבריו, לדעת מהי

ודיוקו דיוק נחמד, ולדבריו נמצא דשיעור השתיה הוא עד ולא עד בכלל, וכיון שמגיע לשיעורא דלא ידע כבר נפטר ממצוה זו ומ"מ ממצות ביסומי הוא להיות כל היום במצב של עד ולא עד בכלל. ולפ"ד צ"ל דלכתחילה עדיף לא להגיע למצב של עד דלא ידע דאז הרי אינו מקיים מצוה כלל דהוי כשוטה והוא חידוש מעניין. וזהו הפירוש הרביעי בדעת רבינו הר"מ.

וכמעט כדבריו ראיתי שכתב השפת אמת (מגילה ז:): וז"ל, מחייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע וכו'. נראה לפרש דאין הכוונה שמחויב להשתכר כל כך עד שלא ידע, אלא דכל היום מחויב לעסוק במשתה ועד ולא עד בכלל החיוב עליו, לאפוקי כשהגיע לשיעור זה, אבל אפילו קודם השיעור יוצא, כל שעוסק במשתה כנ"ל ע"כ. ובלשונו נראה דפליג במקצת על הגר"ם, וס"ל דאף אם הגיע לשיעורא דעד דלא ידע מקיים מצות ביסום, דהרי כתב דאפילו קודם השיעור יוצא [והא דכתב 'לאפוקי כשהגיע לשיעור זה' לכאן צריך לומר דזה איירי על עיקר החיוב דכשמגיע להאי שיעורא אינו מחויב יותר, אבל עכ"פ קיום מצוה איכא וכנ"ל], משא"כ הגר"ם, דס"ל דאין זה מכלל החיוב ואדרבה זהו שיעור הפטור. וחידוש נפלא הוא מש"כ השפ"א דאע"פ שהגיע לעד דלא ידע והוי כשוטה, מ"מ מקיים מצוה דזה גופא מתקנת חכמים. ומצינו שוטה ששייך במצוות. [הדגשתי זאת מפני שראיתי בכמה ספרים שכתבו דהגר"ם והשפ"א כיוונו לדבר אחד, ולכאן זה אינו].

אפרים. ב. דברי הדרכי משה והסדר היום דס"ל דדעת הרמב"ם הוא ביאור דברי רבא. ג. דברי הנמוק"י המחודשים דס"ל בדעת [ליתר דיוק שכתב בשם] הרמב"ם דשיעור עד דלא ידע הוא רק עד דסברי אינשי דלא ידע.

ביאור נחמד בשם הגר"י סלנטר בשיעור השיכרות ודקדוקים בלשון הרמב"ם

ח. ולהשלמת ביאור הר"מ נביא דיוק מעניין שכתב העמק ברכה (דף קכ"ו) בשם הגר"י סלנטר בדברי הרמב"ם וז"ל, שמעתי בשם הגאון מרן ר' ישראל סלנטר ז"ל שאמר, הא דחייב לבסומי עד דלא ידע וכו', אין פירושו שחייב להשתכר ואינו יוצא ידי המצוה אם לא נעשה שיכור מהיין אלא מחויב לחזור עוד ולשתות, וככה נמשכת חיוב מצוה זו של משתה ושמחה כל יום פורים ואינו נפטר ממנה עד שישתכר ולא ידע בין ארור המן וכו', שאז נפטר ממצוה זו כדין שכור ושוטה שפטור ממצוה ונמצא שהשיעור עד דלא ידע אינו שיעור בקיום המצוה, אלא הוא שיעור לעניין פטור מהמצוה, [דהיינו עד ולא עד בכלל, וכיוון בזה לדברי המאורות יחב"ש] ואולי אפשר להעמיס זה בלשון הרמב"ם שלעניין בשר כתב 'שיאכל' בשר, ולעניין יין כתב 'ושותה' יין, ולא כתב 'וישתה' יין, והיינו משום שהמצוה של יין היא מצוה נמשכת כל היום, ולזה דקדק לכתוב 'ושותה' יין, פעולה נמשכת, לשון הוה, ואינו נפטר עד שישתכר וירדם בשיכרותו ע"כ. [וע"ע מש"כ בדעת הגר"ם לקמן סימן ה' אות ו'].]

הרחבה והעמקה בהנהגת הגר"א

מעשה רב אות (רל"ח) [רמ"ח] ושם איתא בזה"ל, סעודת פורים עיקרה ביום, על כן הנכון לכוין לצאת בסעודת שחרית. והוא ז"ל עשה סעודתו במשתה ובשמחה כולה ביום וכשהחשיך התפלל מעריב וחזר ללמודו ע"כ. ולכאן משמע דמנהג הגר"א היה לסעוד בסעודת שחרית אלא דעל כרחנו לדחוק. [שו"ר אריכות בזה בספר מעשה רב עם מקורות וביאורים ע"ש].

שנית, קשיא לי בהמשך המעשה על מש"כ 'ואח"כ אכל ושתה הרבה למאוד' והנה ידוע מש"כ בני הגר"א בהקדמתם לביאורי הגר"א על השו"ע ז"ל, מי אסף רוח חכמה והשגה לספר כל תהילותיו, הן בהיותו בן י"ג שנה ויום א' קבל תוקף חסידותו ופרישותו כתועפת ראם לו. מאז לא הסתכל עד יום מותו מד' אמותיו חוצה, ושלא להנות מעוה"ז רצה, אכל לחם צר צנומה, שרויה במים שיעור ב' זיתים, ואכל אותן ערב ובקר ולא טעמן בחיכו רק בלען שלימות, [כעניין שנאמר "לא לחכמים לחם" (קהלת טו, יא). יחב"ש] תוכו רצוף אהבה ע"כ.

ובגמ' סנהדרין דף קא רע"א איתא, אמר ר' יהושע בן לוי כתיב "כל ימי עני רעים" (משלי טו, טו), והאיכא שבתות וימים טובים, ופרש"י שאין לך עני בישראל שאין לו מעדנים. ותירץ ריב"ל, כדשמואל דאמר שמואל שינוי וסת תחילת חולי מעיים. ופרש"י, משנה וסת ואוכל יותר, שאינו רגיל לאכול, היינו תחילת חולי מעיים לפיכך אפילו שבתות ויו"ט רעים לו ע"כ.

הנהגת הגר"א בשיעור השיכרות וכמה הערות נפלאות בהנהגתו

ט. והחוט המשולש [לתרוויהו דלעיל - הגר"ם והשפ"א] דס"ל ג"כ דחיוב הסעודה הוא כל היום, הוא מה שראיתי כתוב על הגר"א מווילנא בספר תוספת מעשה רב אות ע' בהאי לישנא, ואדמו"ר החסיד עשה סעודתו תכף אחר התפילה ואח"כ אכל ושתה הרבה למאוד לקיים חיוב עד דלא ידע ולעת ערב בירך ברכת המזון ופג יינו והתפלל תפ"ע ע"כ. המתבאר דהגר"א עשה סעודתו כל היום כולו לקיים חיובא דעד דלא ידע, וזהו נמי כדברי הגר"ם והשפ"א.

אך בעיוני בהאי מעשה נתעוררתי לכמה הערות והארות, ונקדים להקשות מ"ט בעניין זה שבק מר לחסידותיה ולא נהג כדברי הרמב"ם כדרכו, ולפי מה שנבאר לקמן בעזה"ת לק"מ בס"ד. ועתה נדבר על ראשון ראשון. ראשית, על מש"כ שעשה סעודתו תכף אחר התפילה משמע קצת [מדכתבו 'תפילה' בסתם] דאיירי על תפילת שחרית, וזה קשה מאוד דאם נמשך בסעודתו כל היום כולו ורק לפני תפ"ע פג יינו כיצד התפלל תפ"מ. ועוד, הרי להדיא כתב הרמ"א (סימן תרצ"ה ס"ב) ונוהגים לעשות סעודת פורים לאחר מנחה, וערבית יתפללו בלילה ע"כ. ואמרתי דאה"נ האי מעשה איירי לאחר תפ"מ. אלא דראיתי בכף החיים (שם ס"ק כג) שהביא לכמה רבוותא דפליגי על הרמ"א (וכן ע"ע בש"ע המקוצר סימן קכ"ג הערה י"ג) ובתוך דבריו ציין לספר

שתצא נפשו, כי הוא אדוניך והשתחוי לו ע"כ. וממעשה זה מוכח דאין לתרץ דמתוך שהגר"א שמח במצוה לא ידע שום צרה, דאדרבה הכא מוכח דאע"פ שהוא ציווי חכמים לא הצליח לקיימם כדבעי מפני קלקול אצטומכתו וא"כ כ"ש וכ"ש שינוי קיצוני באכילה [דהיינו שינוי וסת] שגורם לחולי מעיים דלא יתכן להיות אז בשמחה, ונמצא דקיום דברי חז"ל בריבוי שתיית יין הוא ביטולם שע"ז הוא בהיפך השמחה. [שוב זכיתי ומצאתי חיזוק לקושייתנו בדרשות החת"ס פורים דרוש י"ז בנדמ"ח דף תקצ"ג ע"ש].

וידוי"ג הבה"ח אהרן דה האס יצ"ו העיר כאן בזה"ל, לידידי ורב חביבי וכו' אבוא בהערה קצרה במה שהרחיב לבאר הנהגת הגר"א ז"ל, דאפשר שעשה סעודתו כבר משחרית וכמו שמשמע במעשה רב דעשה סעודתו כל היום, ובאמצעה עמד לתפילת המנחה דיתכן דלא היה שיכור אכתי דלא שתה בבוקר רק מעט או לא שתה אז כלל ועיקר שתייתו יין היה לאחר המנחה. ובמה שהק' דע"פ דרך פרישותו היה לו זה לסכנה דשינוי וסת תחילת חולי מעיים מ"מ י"ל דשמחה ודאי איכא בזה וכמו שרואים אנו דברים הרבה המזיקים לגוף האדם ומביאים שמחה. ובמעשה שכתבו בניו דפעם כשנתארח אכל והקיא והיה לו צער

והשתא צל"ע היאך התיר הגר"א לעצמו לאכול ולשתות הרבה למאוד יותר מהרגלו הרי אין זה שמחה כלל אלא 'רק רע כל היום' דמביא חולי מעיים⁵. ובפרט שעיקר יום הפורים הוא "ימי משתה ושמחה" (אסתר ט, כב) וכמו שהאריכו המפרשים והבאנו מדבריהם לעיל [ולקמן]. וכבר נפסק בשו"ע סימן רפ"ח דהמתענה כל יום, רשאי להתענות בשבת, דשבת לעונג ניתן. וע"ע בביאור הלכה סימן תרל"ט ס"ג ד"ה בליל. וכ"ש להסוברים שעיקר חיוב שתיית יין היא תוצאת השמחה, ואם שמח בלא יין שפיר דמי.

שו"ר חיזוק לקושייתנו מהמסופר על הגר"א בהמשך הקדמת בניו שם וז"ל, פעם אחת בהיותו בדרך ולן אצל איש ישר הולך. ובערב נתן הבעה"ב לפניו לאכול, והפצירו לאכול וישם בפיו והקיאן כי נתקלקלה אצטומכתו. ובא בעה"ב ומצא הקערה שלימה כבתחילה, ויפצר אותו עוד הפעם, ויחל לאכול והקיאן שוב. ועשה כן ג' או ד' פעמים ושאל אותו אחד מגדולי תלמידיו המפורסמים שהיו עמו בדרך, מדוע מצער נפשו כאשר לא תוכל שאַת אותו העת לאכול, והשיבו הלא ארז"ל (פסחים פו:): כל מה שאומר לך בעה"ב עשה, ובכל מקום שנאמר עשה אפילו בדברי סופרים, שיעורו לקיים עד

⁵ והעיר כאן ידוי"ג הבה"ח חע"מ וולף יצ"ו בזה"ל, בהא דרצה להוכיח מהנהגת הגר"א שאכל ושתה הרבה שדין שתי' לחוד ודין שמחה לחוד, אמרתי אעלה בתמ"ר (תוספת מעשה רב) וניתי ספר ונחזי שכתב "ואח"כ אכל ושתה הרבה למאוד לקיים חיוב עד דלא ידע" ודלמא יש לפסק "אכל, ושתה הרבה למאוד" והיינו שרק שתה הרבה אך באכילה לא תרפה, ובאמת לא הי' לו צער מזה, דהא דאמר' שינוי וסת תחילת חולי מעיים הוא רק באכילה [מרובה שאינו רגיל בה] ואילו שתי' [מרובה] לא מזיקה, וגם אי נימא ששתי' מרובה גם נכלל בשינוי וסת ומזיק, מ"מ י"ל דשמא כל השנה לא מיעט [הגר"א] בשתי' משום שאינה של תענוג ורק באכילה מיעט וא"כ לא הי' לו

5 והעיר כאן ידוי"ג הבה"ח חע"מ וולף יצ"ו בזה"ל, בהא דרצה להוכיח מהנהגת הגר"א שאכל ושתה הרבה שדין שתי' לחוד ודין שמחה לחוד, אמרתי אעלה בתמ"ר (תוספת מעשה רב) וניתי ספר ונחזי שכתב "ואח"כ אכל ושתה הרבה למאוד לקיים חיוב עד דלא ידע" ודלמא יש לפסק "אכל, ושתה הרבה למאוד" והיינו שרק שתה הרבה אך באכילה לא תרפה, ובאמת לא הי' לו צער מזה, דהא דאמר' שינוי וסת תחילת חולי מעיים הוא רק באכילה [מרובה שאינו רגיל בה] ואילו שתי' [מרובה] לא מזיקה, וגם אי נימא ששתי' מרובה גם נכלל בשינוי וסת ומזיק, מ"מ י"ל דשמא כל השנה לא מיעט [הגר"א] בשתי' משום שאינה של תענוג ורק באכילה מיעט וא"כ לא הי' לו

גדול יתכן דבאותו זמן היה לו חולי וכמש"כ שם דנתקלקלה איצטמוכתו ע"כ.

חקירה האם חיוב השיכרות הוא בפעולה או בתוצאה ועפ"ז יישוב הנהגת הגר"א

י. **ואבוא אל העי"ן ואומר, דהנה יש לחקור האם העניין במצות ביסוס הוא להביא את האדם לשמחה או דיש עניין בשתיה עצמה בלא קשר לשמחה, דהיינו אע"פ דליכא שמחה איכא מצות לביסומי (וטעמא דמילתא יבואר לקמן אות י"א ד"ה וגם). ובנוס"א אפ"ל האם המצוה היא בתוצאה או בפעולה. והנה זה ברור דהפשטות היא דעיקר המצוה היא התוצאה שהאדם נמצא במצב של שמחה וכך משמע מרוב הפוסקים והמפרשים, אך מצינו דהשפ"א [והגרי"ס (יעוין במש"כ לעיל אות ח' ד"ה וכמעט)] ס"ל דהחיוב לבסומי הוא עד שמשטתה, ופשיטא דאז ליכא שמחה. ויש להוסיף דכ"נ דעת החכם צבי, כמו שהעיד בנו היעב"ץ בסידור בית יעקב הנקרא 'עמודי שמים' (שער הדגים פרק מגילה עפה ז' ו- ז דף שפ"ה) וז"ל, חייב אינש לבסומי בפוריא וכו' שמעתי מאמ"ה ז"ל שהוא היה נוהג בבחרותו לקיים מצוה זו כמאמרה שאין הדבר יוצא מידי פשוטו בעניין המעשה, וצפון בו סוד גנוז ליודעי חן וכו' ע"כ וע"ש עוד. והו"ד בקצרה בשערי תשובה ס"ק ב'.⁶ [שו"ר דלהדיא כתב כן בסדר היום והבאנו דבריו לקמן אות י"א ד"ה ועתה]. והרחבנו בזה יותר בס"ד לקמן סימן ה' מאות ב' והלאה.**

והנה פליגי הראשונים האם חיוב השתיה הוא דוקא ביין או דהוא לאו דוקא

ומלשונם של המאירי (לעיל אות א' ד"ה ומצאתי) הנמוק"י (לעיל אות ה' ד"ה וביאור) והמאורות (לעיל אות ו' ד"ה וחיפשתי) נראה ברור דאין קפידא ביין, העיקר שיבוא לידי שמחה. אולם מדברי רש"י שכתב לבסומי, להשתכר ביין. וכן מהרמב"ם שכתב ושותה יין, מוכח דסבירא להו דבעינן דוקא יין וכבר עמדו ע"ז בגליוני הש"ס בילקו"מ ובמקראי קודש סימן מד ובהערות שם. [ובדעת רש"י יעוין עוד מש"כ בזה בשו"ת התעוררות לתשובה ח"ג סימן תצ"א אות ב' ע"ש]. ובטעם העניין מדוע דוקא חיוב השתיה הוא ביין יעוין מש"כ בזה הסדה"י לקמן ד"ה ומפני.

ויתכן לומר דיסוד מחלוקתם היא בחקירה הנ"ל, דרש"י והרמב"ם ס"ל דאין חיוב השתיה הוא התוצאה שנמצא בשמחה, אלא עיקר החיוב הוא הפעולה עצמה ולכן יש קפידא דוקא ביין או זכרון מפני המשתה וכדכתב האליה רבה והביאו המשנ"ב בביאור הלכה יעו"ש, או מפני ד"יין ישמח לבב אנוש" (תילים קד, טו) ובטעם זה האריך בהררי קודש על המקראי קודש [שם]. אמנם שא"ר סברי דהחיוב הוא התוצאה שנמצא בשמחה ולכן אין קפידא מה ישתה.

וידעתי דאין זה מוכרח דיד הדוחה נוטה לומר דאף להסוברים דבעינן דוקא יין איכא למימר דבעי ג"כ שמחה. ורק יש דין שהשמחה תבוא בדוקא ע"י יין מהטעמים המבוארים לעיל. עכ"פ כ"נ לענ"ד דבהא פליגי ואיך שיהיה כבר מצינו דפליגי בזה האחרונים. ולקמן יתבאר יותר בעז"ה.

מתנודדים משיכרות ומשתתחים על הקרקע, ומפטטים כדרך השיכורים. והיה מביט עליהם, דעתו בדוחה עליו, ופניו אורו משמחתה של מצוה ע"כ.

⁶ וכן נראה דעת הגר"א קוטלר ע"פ עדותו של תלמידו הגר"ש קורח זצ"ל בעריכת שולחן (סימן תרצ"ה דף רכ"ג) וז"ל, וזכרני בישיבתו של מ"ו הגר"א קוטלר זלה"ה היו התלמידים משתכרים, ובאים לפניו

שמחה אלא ביין כדאיתא בפסחים (דף קט ע"א). ומה שכתב רבינו עד שישתכר וירדם, ובמגילה אמרו עד דלא ידע וכו' [ר"ל, אם העניין בשתיית היין הוא להגיע לשמחה מה טעם יש בשינה להרמב"ם, או בשיעורא דעד דלא ידע כדאיתא בגמרא. יחב"ש].

אפ"ל הכוונה בזה, כי הנה כתוב "לעשות אותם ימי משתה ושמחה" ולכאורה כפל לשון הוא שמאחר ש"יין ישמח לבב אנוש" (תילים שם) ממילא מאחר שהם ימי משתה הם ימי שמחה, גם מאחר שכתוב ימי שמחה ואין שמחה אלא ביין בודאי הם ימי משתה, וא"כ מאי נ"מ, לא לכתוב אלא ימי משתה לחוד או ימי שמחה בלחוד, אע"כ שישתה כ"כ שלא יהיה שמח מחמת ריבוי השתייה, והיכי דמי בכה"ג דאסברו לן ניהליה רז"ל דישתה עד דלא ידע בין ארור וכו', וגם לפי דעת רבינו נמי הכי הוא, ונמצא דהמשתה לחוד והשמחה לחוד. ונחמד הדבר עכ"ל. [וע"ע בעמק ברכה (שם) שכתב ששמע כן מהגרי"ז הגראב"ד דבריסק ושם הוא בנוס"א קצת].

ופשיטא דלפ"ז הדברים מאירים ומזהירי"ם דמש"כ שעשה סעודתו במשתה ושמחה כל חד בפנ"ע הוא, ויש לי לומר ע"פ מש"כ לעיל אות ט' ד"ה ובעיוני דצ"ל דהגר"א עשה סעודתו לאחר תפ"מ, דבסעודת שחרית קיים מצות השמחה, ולאחר תפ"מ קיים מצות משתה. [ועל דרך חידודא י"ל דאף דבקרא כתיב משתה ואח"כ שמחה, מ"מ כתיב קרא אחרנא "ונהפוך הוא" (אסתר ט, א) והוא נחמד].

וגם השתא אין לתמוה מה טעם איכא בשתיה מפורזת עד לסכנה, שכבר ראיתי שרבים עמדו לבאר עניין זה, ואעתיק לשון האבודרהם (לשון קושייתו הובאה לעיל אות ד' ד"ה ובדרך) וז"ל, ויש לומר מפני

והנה בדעת הגר"א מצאתי מציאה בדברי השדי חמד מערכת חי"ת כלל צ"ב ד"ה ובמה וז"ל, בסידור תפלה דרך החיים נהורא השלם כתב בעניין פורים שקבלה מקדמונים שכל מקום שנזכר בגמרא 'חייב' צריך להמית עצמו ע"ז, ומטו ביה בשם הגר"א ז"ל שהיה משתכר בפורים כפשוטו עד לסכנה, כי מיחייב אינש לבסומי, וחייב כמו מתחייב בנפשו ע"כ, [וע"ש עוד באריכות דכלל זה אינו מוסכם].

והשתא לפ"ז נחה דעתי וגם שקטה, דפשיטא לענ"ד דבהגיע למצב קרוב לסכנה לא שייך כלל שמחה, וממילא פשוט דצ"ל דס"ל להגר"א, דעיקר חיוב חכמים הוא פעולת השתיה. ומעתה לק"מ הא דאכל ושתה הרבה למאד. דלפי משנ"ת מוכח דס"ל להגר"א דדברי רבא כפשוטן והעיקר הוא פעולת השתיה אף דליכא שמחה. ובעניין האכילה, יש לבאר ע"פ מש"כ הרמ"א (ריש סימן תרצ"ה) 'מצוה להרבות בסעודת פורים'. וזהו שנהג הגר"א לאכול ולשתות הרבה למאד עד לסכנה, אע"פ דליכא שמחה, כיון דאין זה המטרה.

הנהגת הגר"א מדויקת להפליא בלשון הרמב"ם

יא. אך לא ידעתי מה אעשה בלשון המעשה רב שכתב 'והוא ז"ל עשה סעודתו במשתה בשמחה'. ובזה הלכה לי המנוחה דמוכח שכן היה בשמחה. ועוד יש לי תמיהה, מה טעם איכא בכזאת שתיה בלא שום שמחה, עד לסכנה.

ושמחתי למאוד בראותי דבריו הנפלאים של נמוקי מהרא"י [הובא בספר הליקוט'ים שבסוף רמב"ם פרנקל] וז"ל, עניין הביסוס פשוט הוא, שמיום שחרב בית המקדש אין

שכל הניסים שנעשו לישראל בימי אחשורוש היו על ידי משתה, כי בתחילה נטרדה ושתי ע"י משתה היין שנאמר (אסתר א, י) "ביום השביעי כטוב לב המלך ביין אמר להביא את ושתי וגו'". ובאה אסתר תחתיה ע"י משתה שנאמר (שם ב, יח) "ויעש המלך משתה גדול לכל שריו ועבדיו את משתה אסתר". וכן עניין המן ומפלתו ע"י משתה היין היה. ולכן חייבו להשתכר בפורים מפני שבא הנס בעבור משתה היין שעשתה אסתר ועתה יהיה נזכר בנס הגדול בשתיית היין ע"כ.

ועתה סמוך לחתימה ראיתי דברים מופלאים ומפורשים יותר שכתב בזה ר' משה מכיר בסדר היום (שם) לאחר שהביא כמה פירושים בביאור שיעורא דעד דלא ידע וז"ל, אלא האמת היא כפשוטו שצריך ששכלו יתבלבל כל כך עד דלא ידע לכוין אם יאמרו ברוך לארור שיאמר אינו ברוך אלא ארור וכן בהפך בשכנגדו. [ומדבריו מתבאר דא"צ שכרות גדולה כזו עד שלא ידע מעצמו ויאמר על ארור ברוך אלא סגי באם יאמרו אחרים על ארור ברוך ויתבלבל ויסכים לדבריהם. והוא חידוש בפנ"ע. אלא דשוב העירוני דכוונתו פשוטה דבכזו שתיה מרובה אין האדם זוכר מהי ההלכה ועל כן אחרים צריכים לבודקו האם הוא יודע להבחין בין ארור לברוך. יחב"ש].

ומפני מה חייבו בזה אחר שהוא עניין כבד וקשה (וכתמיהת הב"ח לעיל (שם)), שמעתי טעם שאחר שהמן הרשע ביקש להשמיד להרוג ולאבד ולשפוך דם היהודים נעשה עניין קרוב לזה מתוך שמחה⁷, עד שנשאר כמתים מושכבים ארצה, ומצד אחר הוא חשב לשפוך דם ואנו נוסף דם על דמינו [ע"י הריבוי בשתיית יין, ונראה דהוא ע"פ מה דאיתא בגמ' שבת דף קכט. דהמקזי דם ואין לו מה יאכל ימכור מנעלים שברגליו ויספיק מהם צרכי סעודה ואמר שמואל התם שצרכי סעודה הוא היין היין ד"יין סומקא חלף סומקא' ע"ש, ועכ"פ לפי דבריו נמצא דיש עניין דוקא בשתיית יין. יחב"ש] עכ"ל, ושפתים ישק. ועיין בהערה טעם נוסף שכתב המהר"ל מפראג בהקדמה לספרו אור חדש עמ' מ"ט ובנדמ"ח בהוצאת מכון ירושלים עמ' מ"ז⁸. ועיין עוד בשא"ס כמה טעמים וענינים נפלאים ומיוחדים, נשגבים וגם נסתרים, כמבואר לפותח הספרים. [שו"ר ליקוט גדול בזה בילקוט יוסף פורים ה'תשע"ג דף תר"ע, ועוד ראיתי ביאורים נחמדים בזה בספר ימי הפורים מאמר מ"ז ע"ש].

ולמשנ"ת מבואר נפלא דהגר"א קיים את כל דברי רבינו הר"מ בדיוקו ובכל פרטיו. ראשית, הוא מש"כ הרמב"ם "ושותה" והיינו, דאין למצוה שיעור פטור עד שנהיה כשוטה וכדדייק הגר"ס (לעיל

⁷ הנה בתחילת דבריו כתב בזה"ל, ובעניין היין אמרו חייב אדם לבסומי וכו' והדברים לרוב הפוסקים כפשטן [עיי' בזה לקמן הערה 17. יחב"ש], ויש מגמגמים בדבר ואומרים דזה לאו שמחה איקרי ובודאי בהגיע לעניין זה שתה הרבה יותר מדי ויזיק לו בלי ספק ע"כ, ויש להעיר דהכא כתב שהאמת היא כפשוטו ובכ"ז יעשה זאת 'מתוך שמחה', ולא יתכן דבמצאות פליגי, ונראה שכוונתו דתחילת שתייתו תהא מתוך שמחה אע"פ שבריווי היין שלאחמ"כ כבר לא יהיה בשמחה, ואדרבה יתכן שיבוא לנזק.

⁸ וז"ל, ימי הפורים ויום הכיפורים דומים בעניין זה, כי ימי הפורים מפני שהמן רצה לכלות אותם מן העולם ודבר זה הוא ביטול גופם, ומפני כך ימי הפורים הם ימי משתה ושמחה (אסתר ט, כב) וזהו הנאות הגוף. וצריך שיהיה השיכרות כ"כ עד שיסלק השכל, וכמו

שאמרו צריך לבסומי עד שלא ידע וכו' כלומר, כיון שתיקנו ימי הפורים למשתה ושמחה שהוא הנאת הגוף לכך צריך שיהיו נמשכים לְגַמְרֵי אחר הנאת הגוף עד שיסולק השכל לגמרי. כי הגוף והשכל שני הפכים, שאם האחד קם השני נופל, וכל אשר הוא נוטה אחר השכל הוא נגד הנאת גופו לכך אמרו שצריך לבסומי בפוריא עד דלא ידע וכו' שאז יסולק השכל לגמרי והאדם נעשה גופני לגמרי, ואפילו בין ארור המן לברוך מרדכי לא ידע, אף שבשביל ארור המן וברוך מרדכי הוא המשתה עצמו ואפ"י זה אינו יודע, כ"ש שלא ידע להבחין בין דבר לדבר בשאר דבר וכו'. ומפני כך קבעו משתה ושמחה שהוא הנאת הגוף. וזהו היפך יום הכיפורים, כי יזהכ"פ מסולק מן הנאת הגוף שכל דבר שהוא הנאת הגוף, הוא אסור ביוכ"פ וכו' יעו"ש באריכות.

אות ח' ד"ה ולהשלמת). שנית, הוא מש"כ הרמב"ם ושותה "יין" דהחיוב הוא פעולת השתיה ולא התוצאה. ובעניין מש"כ הרמב"ם "עד שירדם", והגר"א למעשה לא נהג כן, לע"ד נראה דאין דחוק לומר דאף להרמב"ם אין דין מיוחד בעצם השינה, אלא דעל ידיו מגיע להאי שיעורא דעד דלא ידע, ואם שותה עד לסכנה, פשיטא שמגיע להאי שיעורא. ובפרט לפמש"כ בס"ד לעיל אות ג' ד"ה ומריש דדברי הר"מ הם תרגום להאי שיעורא. ותן לחכם ויחכם עוד.

סתירה בהנהגת הגר"א ממש"כ בביאורו לשו"ע

יב. ברם צע"ג דמהמעשה רב דלעיל וכן ממש"כ השדי חמד מוכח דס"ל להגר"א דביאור עד דלא ידע הוא כפשוטו ממש, דהיינו שתיה מופרזת ביותר. והנה בביאור הגר"א על השו"ע פירש הוא עצמו עניין עד דלא ידע ומשמע דאין השיעור מרובה כ"כ, וכ"ש לא עד לסכנה, דז"ל הגר"א שם, חייב וכו' עד דלא ידע וכו'. ור"ל בין נקמת המן לגדולת מרדכי והוא מ"ש גדולה נקמה שנתנה וכו' (ברכות לג.) ואמרו גדולה דעה, (ג"ז שם) וכיון שניטלה הדעת לא ידע וכו' ע"כ.

ובספר דמשק אליעזר ביאר את עומק כוונת הגאון [שלשונו קצרה להפליא] זז"ל, ור"ל וכו' פירוש, עד דלא ידע איזה נס היה גדול, אם מפלת המן עמלקי אשר גדולה נקמה שנתנה בין ב' אותיות [ופירש"י בין שני אזכרות. יחב"ש] [כדכתיב] "אל נקמות ה'" (תילים צד, א) וכדכתיב "כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק" (שמות יז, טז) שנשבע הקב"ה שאין שמו שלם וכסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק וזה יודע ע"פ דעה, כי גם

גדולה דעה שניתנה בין ב' אותיות [כדכתיב] "אל דעות ה'" (שמ"א ב, ג) ואם יש דעה, יודע כי גדול הנקמה מהמן יותר מהגדולה שניתן למרדכי, אבל כשישתה עד דלא ידע וסר הדעה ממנו שניתן בין ב' אותיות, שוב בל יוכל לבא עד גדולת הנקמה, ואין יודע בין ארור המן וכו' ע"כ פירוש לפירוש הגר"א, ע"פ מש"כ הדמשק אליעזר, שהוא לנו לסיוע ולעזר.

וההולך בדרך ישר רואה פלא, דהנה הפשטות היא דהשיעור עד דלא ידע להבחין שגדולה נקמת המן מגדולת מרדכי אינו מצריך שתיה מופרזת, וסגי בשתיה יותר מהרגלו, וא"כ איך מובא במעשה רב שהגר"א אכל ושתה הרבה למאוד' וכ"ש למש"כ השד"ח ששתית הגר"א היתה 'עד לסכנה'. ודוחק גדול הוא לומר דשיעוריהו שווין.

יישוב נפלא לקושיא דלעיל - גדלותו של הגר"א

יג. ואשתומם כשעה חדא, והבריק השי"ת ברעיוני דבר חידוד. דהנה ידוע מש"כ בני הגר"א בהקדמתם [שם] וזה לשונם, בהיותו בן תשע שנים ויהי ידיו רב לו במקרא במשנה ובגמרא, ושבע מסברות דבריהן, גם מדרשי אגדות צומחות אחריהן וכו' ע"כ. ואין לנו להעזי פנינו לשער מה היה ידיעתו וחכמתו כשהגדיל [כמ"ש שם בהמשך]. ונ"ל פשוט, דלהגר"א גם שתיה מרובה לא תהני ליה לשכוח גמרא מפורשת זו שגדולה נקמה. ועל כן צריך הוא לשתות הרבה למאוד', 'עד לסכנה', ורק אז הוא, בדרגתו, יוכל להגיע להאי שיעורא דעד דלא ידע שגדולה נקמה. אבל אנו, יתמי דיתמן, בשתיה קצת יותר מהרגלו שפיר מגיענו להאי שיעורא. וזה נפלא ומתוק לע"ד.

זכינו וסיימנו לבאר דברי רבינו הר"מ
בעזרת בוראנו יוצרנו, שמעל כולם נישא ורם
ואגב גררא בהנהגת הגר"א התעמקנו
ובדברי רבא הרחבנו והחפמנו
ובמהרה נחזה כולנו, בביאת משיח צדקנו
ונעלה ונתראה בשמחתינו, בבנין בית קדשנו ותפארתנו
אכ"ר.

סימן ב'

אריכות בבידור שיטת רבינו אפרים ומסתעף לשקו"ט בדברי החת"ס

- א. על הא דאמר רבא מחיב איניש לפסומי פפוריא וכו' כתבו הר"ן והבעה"מ בשם רבינו אפרים בזה"ל, כתב עלה הר"ר אפרים ז"ל מההוא עובדא דקם רבה שחטיה לרב זירא לשנה א"ל תא ונעביד וכו' אידחי מימרא דרבה⁹ ולית הלכתא כוותיה ולא שפיר דמי למעבד הכי ע"כ.**
- ב. ומצאתי בס"ד ארבע דעות במפרשים בשיטת רבינו אפרים עד כמה שיעור החיוב. בראש ובראשונה הוא מה שהבאנו לעיל סימן א' אות ג' ד"ה ומצאתי את דברי המאירי והוכחנו בס"ד מדבריו דס"ל דאף הרמב"ם סובר כרבינו אפרים דנדחו דברי רבא יעו"ש ואעפ"כ כתב הרמב"ם דבעי לשתות 'עד שישתכר וירדם בשיכרות'. ולכאן צ"ב 'שינה זו מה היא עושה'. ועל כרחנו לומר דאף לשיטת רבינו אפרים יש חיוב שתיה והשיעור הוא עד שתגרום שינה לאחריה.**
- שני בקודש הוא שיטת הט"ז. דהנה כתב הרמ"א ע"ד השו"ע שהעתיק דברי רבא כלשונם בנמרא וי"א דאין צריך להשתכר כ"כ ע"כ. ומקור דבריו מהכל בו שהעתיק מהארחות חיים שכתב שישתה מעט יותר מלימודו. וכתב ע"ז הט"ז דהן הן דברי רבינו אפרים. [והארכנו בזה יותר בס"ד לקמן סימן ד' אות ב' ד"ה ומדברי. ולקמן סימן ג' אות ג' הוספנו עוד להקשות על עיקר דבריו יעו"ש]. נמצא דס"ל להט"ז בדעת רבינו אפרים דאע"פ שנדחו דברי רבא בעינן שתיה מועטת. [אך בלא שינה לאחריה כדברי המאירי].**
- שלישי בקודש הוא שיטת הב"ח המחודשת דס"ל בדעת רבינו אפרים דאע"פ שנדחו דברי רבא עכ"פ בעינן לשתיה מרובה ולהיות שתוי או אפילו שיכור שאינו יכול לדבר בפני המלך [ולקמן סימן ד' אות ג' העתקנו לשונו**

⁹ כ"ה בבעה"מ, ובר"ן איתא דרבה ועי' לעיל הערה 2.

בשלימות]. ובביאור דברי הב"ח נראה, דס"ל דהא דהביא רבינו אפרים ראייה ממעשה דר"ז לדחות דברי רבא הוא רק לדחות שיעורו המופרז שגרם שפירות דמים, אך עכ"פ הדין דין אמת דבעינן שיכרות גמורה והוא כעין 'עד ולא עד בכלל'. [וכהשערנו בדברי הב"ח כן מצאתי לאח"ז רב מוכח מדיוק לשון 'המאורות' עיין לעיל סימן א' אות ו' שהועתק לשונו. וע"ע במש"כ שם אות ז' ודוק היטב. ולקמן סימן ד' אות ט' הבאנו דעות הסוברים כך בדעת רבא עצמו].

והרגל הרביעית הוא שיטת מהרי"ץ (ומהר"ש) דמוכח מדבריו דס"ל כפשטות דברי רבינו אפרים דכיון דנדחו דברי רבא אין שום עניין או מעלה בשתיית יין ביום הפורים. ועיין לקמן סימן ד' אות ח' ד"ה אך. [וע"ע מש"כ המהר"ל מפראג בהקדמה לספרו אור חדש (בהוצאת מכון המאור דף מ"ד) וז"ל, ואמר (מגילה טז): "ושמחה" (אסתר ח, ט) זו יום טוב דכתיב (שם ט, יט) "על כן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרזות עושים את יום ארבעה עשר לחדש אדר שמחה ומשתה ויום טוב", אע"ג שלא קיבלו עליהם לעשות יו"ט מ"מ שמחה של יו"ט איכא ע"כ. וע"ע מה שהוסיף לבאר בזה המהדיר שם, ולפי"ז יתכן דאף לשיטת מהרי"ץ בדברי רבינו אפרים צריך לשתות יין כשאר ימים טובים לכה"פ].

הרחבה בביאור מש"כ החת"ס ליישב ראיית רבינו אפרים

ג. ובמש"כ רבינו אפרים לדחות דברי רבא ממעשה דר"ז כבר השיבו על ראייתו הפר"ח ומהר"ש אחיו של מהרי"ץ דאדרבא איפכא מסתברא דמדאמר רבה לר"ז לשנה תא ונעביד וכו' ואיצטריך למימר ליה לא בכל שעתא ושעתא

מתרחיש ניסא משמע דלא נדחו דברי רבא. [שו"ר לאח"ז דכבר כתבו כן הראשונים לדחות דברי רבא יעוין קובץ שיטות קמאי מגילה (ז): דף קי"ד בשם האשכול - רצב"א ע"ש] ועיין לקמן סימן ד' אות ח' דהעתקנו לשון הפר"ח והמהר"ש והרחבנו לבאר דפליגי האם הא דנדחו דברי רבא הוא משום דשיעורו מביא לידי שפ"ד, או משום דע"י דבריו נגרם שפ"ד יעו"ש"ב.

ואינני יודע מדוע לא יישבו בפשטות דהן אמת שיתכן דרבה לא סבר שנדחו דברי רבא אלא דמדהביאה הגמ' מעשה זה לאחר דברי רבא מוכח שכוונתה להודיע שנדחו דבריו, וכ"מ קצת מלשון רבינו אפרים וצ"ע. [וע"ע בחידושו הגדול של הרמ"א במש"כ להביא ראייה ממעשה דר"ז להיפך הגמור מדברי רבינו אפרים והו"ד בהרחבה לקמן סימן ג' מד"ה ונוראות ע"ש].

ועוד ראיתי לדחות ראיית רבינו אפרים בשו"ת חתם סופר אור"ח סימן קפ"ה ד"ה הר"ן. שם הקשה על דברי רבינו אפרים, אם כדבריו דנדחו דברי רבא ממעשה דרבה ור"ז כיצד יתכן דרבא יאמר חייב אינש לבסומי, הרי רבא חי לאחר רבה [ועיין בזה לעיל הערה 2]. ועוד תמה היאך הביאו הרי"ף והפוסקים דין זה. וכתב ליישב ע"פ הגמ' בשבת דף קנו. דשם איתא דמזל שעה גורם, והאי דאתיליד מאדים יהא גבר אשיד דמא [שופך דמים] ואמר ע"ז רבה אנא במאדים הואי. וא"ל אביי מר נמי עניש [בני אדם העוברין על דבריו. רש"י] וקטיל. וכתב ע"ז החת"ס, ואפשר דהוה קודם דשחטיה לר' זירא. דאי לא תימא הכי ה"ל למימר מר נמי שחטיה לר' זירא. [ובסימן קצ"ו כתב החת"ס בנוס"א וז"ל, ואי הא מימרא היה בתר עובדא דשחטיה לר' זירא צ"ל דלא

היה בעי למימר מר נמי שחטיה לר' זירא וצ"ל משום דהדר אחייה ע"י תפילתו לא בעי למתלי במזל מאדים ע"כ].

והשתא י"ל דוקא רבה דאתיליד במאדים שכיחא גבי היזקא, אבל רובא דרובא דעלמא חייב לבסומי דהיכא דלא שכיחא היזקא שלוחי מצוה אינן ניזוקין (פסחים דף ח:): ולא תצא תקלה ומכשול משמחת מצותינו. ונזכה לשמוח בבית אלדינו אמן. עכ"ל החת"ס.

עוד ראיתי בחת"ס שם מד"ה ואידי שכתב ליישב קושיית הפר"ח על רבינו אפרים. דהיינו שאין ראיה מהא דאמר ר"ז לרבה לאו כל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא דחיוב ביסומי במקומו עומד. והרואה יראה שדברי החת"ס נאמרו בקוצר אמרים ובלא הרחבת הסברים ואמרתי להביא דבריו ברוחב הדברים ובמקצת עיוני"ם.

בראשית דבריו הביא בשם הירושלמי (מגילה פ"א ה"ד) שכתב, סעודת פורים בשבת מאחרים אחר השבת ע"כ. וביאר דברי הירושלמי, דימי פורים צריכים שיהיה ניכר שעושה לשם פורים משא"כ בשבת אין ניכר ע"כ.

ובביאור דברי הירושלמי יש להוסיף דצריך לומר דגם אם יעשה סעודת פורים בפנ"ע לאחר סעודת שבת לא הוי כהיכר כיון דעכ"פ יום השבת הוא ומי יודע דהשתא סועד סעודת פורים ולא סעודת שבת. ולכן מאחרים אחר השבת. ואף לעשות היכר בגוף הסעודה דהיינו שכשסועד סעודת שבת יעשה שינוי בריבוי מאכלים וכיוצא ב"צ"ל דס"ל לירושלמי דלא חשיב כהיכר דסעודה אחת היא [ואפשר לומר עוד סברות בנוסחאות שונות ותן לחכם ויחכם עוד].

על-כל-פנים מדברי הירושלמי נמצאנו למדים דסעודת פורים וסעודת שבת דמיין לאהדדי ואין היכר אם עושה סעודת פורים בשבת ולכן פסק הירושלמי דכשיוצא סעודת פורים בשבת יש לאחרה לאחר השבת.

והוסיף החת"ס להביא מעשה המובא בגמ' חולין דף קיא. דרבה בר רב הונא נזדמן לביתו של רבה בר רב נחמן ביום השבת והביאו לפניו שלש סאין פת נקיה שפניה טוחין בשמן ודבש. ורבה בר רב הונא שאל האם ידעתם שאבוא שהכנתם כזו סעודה. וענו לו וכי אתה עדיף מיום השבת שכתוב "וקראת לשבת עונג" (ישעיה נח, יג) ע"כ. ומדברי הגמ' הללו הוכיח החת"ס דסעודת ת"ח וסעודת שבת ג"כ דמיין לאהדדי שהרי בביתו של רבה בר רב נחמן הכינו סעודת שבת ורבה בר רב הונא סבר דזה סעודת ת"ח. נמצא עד כאן, שסעודת שבת סעודת פורים וסעודת ת"ח כולו כחדא שווין. ולדברי הירושלמי נמצא דאסור לעשות סעודת פורים ביחד עם ת"ח דאין היכר.

ובפרט ת"ח כרבי זירא שהיה נזהר מלקבל מתנות. משום דכתיב "שונא מתנות יחיה" (משלי טו, כז) וכשהיו שולחים לו מאכלים לא היה לוקח אך כשהיו מזמינים אותו לסעודה לאכול היה מגיע מפני שאמר 'אתייקורי הוא דמתייקרי בי' ופרש"י מתכבדים הם במה שאני סועד אצלם וזה ההנאה שלהם, ולא נחשב כקבלת מתנה כדאיתא כ"ז בגמ' חולין דף מד סע"ב. ומגמ' זו מוכח דעבידי טובא לכבודו של רבי זירא בכל הזמנים'.

וא"כ לפ"ז צ"ע איך עשו רבה ורבי זירא סעודת פורים באהדדי, כיצד רבי זירא יצא ידי חובתו בסעודת פורים הרי אין היכר [ולכאו' ה"ה דקשיא לרבה].

ובעיקר שהוא במזל מאדים (כדלעיל אות ג' ד"ה ועוד). וגם אי נימא דרבה החשיב עצמו כתלמיד בפני רבו עכ"פ לא יוצא ידי חובתו, דכיון דנמצא בסעודת ת"ח [דהיינו ר"ז] אין היכר שסעודתו היא סעודת פורים. וא"כ מאי סלקא אדעתיה דרבה מעיקרא דזימן את ר"ז. ולכא' מוכח דס"ל לרבה דלא נדחו דברי רבא וחייב בסומי במקומו עומד. [ושמא י"ל דמדאמר ר"ז לרבה לאו כל שעתא ושעתא וכו' חזר בו רבה והודה לדברי ר"ז וכדפירש החת"ס] וצ"ע.

ואעיקרא יש להעיר טובא ביסוד דברי החת"ס במה שהביא בשם הירושלמי ד'סעודת פורים בשבת מאחרים אחר השבת' ופירש דברי הירושלמי דימי פורים צריך שיהיה היכר שעושה לשם פורים משא"כ בשבת אין היכר ע"כ. והנה לשון הירושלמי כך הוא, סעודת פורים מאחרין ולא מקדימין, ר' זעירה בעא קומי ר' אבהו ויעשו אותן בשבת. אמר ליה "לעשות אותם ימי משתה ושמחה" (אסתר ט, כב) את ששמחתו תלויה בב"ד יצא זה ששמחתו תלויה בידי שמים ע"כ. ופירש בקרבן העדה, וז"ל, לעשות אותם וגו': משמע דבעשייה הדבר תלוי והיינו ע"י ב"ד שאימת יקבעו ר"ח אדר ויהיה י"ד בו פורים. יצא זה: היינו שבת שאין צריך קידוש ב"ד ואין ניכר שקובעין אותה לשמחה שבלא"ה יום שמחה הוא ע"כ.

ולא הוזכר מאומה ממה שכתב החת"ס בשם הירושלמי דצריך שיהא היכר שעושה לשם פורים, דבלשון הירושלמי כתוב רק דבעינן שב"ד יקבעו את היום ליום שמחה. וכיון ששבת קדושתה קדושת שמים צריך לאחר הסעודה למחר. ואי אפשר להוכיח כלל מלשון הירושלמי דסעודת פורים וסעודת שבת דמיינן לאהדדי ובנפול היסוד נפל הבנין. וכן נמי

ותירץ החת"ס וז"ל, דצ"ל ד[ר"ז] ס"ל דלא כהירושלמי דשפיר יש היכר כיון שמשנה בחיוב בסומי [דהיינו בשתיה מרובה] מה שאינו בשאר שבת וימים טובים ואיתא היכרא ומשום הכי עבדי בהדדי ע"כ. ור"ל דאע"פ דס"ל להירושלמי דשינוי בגוף הסעודה לא חשיב כהיכר עכ"פ ס"ל לר"ז דחשיב כהיכר ושפיר יוצאים בזה ידי חובה.

ולפ"ז כתב החת"ס דלק"מ קושיית הפר"ח דהן אמת שנדחו דברי רבא וליכא כלל לחיוב בסומי מ"מ שונה רבי זירא דאם רצונו לסעוד אצל רבה מחוייב הוא לעשות היכר, וההיכר בא רק ע"י שתית יין מרובה דבזה משנה משאר שבת וי"ט וזה מה שאמר ר"ז לרבה, ממה נפשך, אם לא נתבסם ולא נעשה שינוי בגוף הסעודה א"כ היאך נצא ידי חובת סעודת פורים. ואם נתבסם הרי לא בכל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא.

וסיים עלה החת"ס וז"ל, אדרבא לפ"ז יש להביא ראיה לרבינו אפרים, דאיך עלה על דעת ר' זירא ששום אדם לא יוכל סעודת פורים עם בני ביתו מפני הסכנה אלא יתבודד בחדרי חדרים, אלא ע"כ מאותה שעה נתבטלה מצוה זו דבסומי בפוריא ורק להזמין תלמיד חכם אצלו אינו נכון, משום שאינו ניכר וכנ"ל. עכ"ד החת"ס הנפלאים והמתוקים.

כמה הערות בדברי החת"ס

ד. אולם קשיא לי בדבריו, מ"ט אמר רבה לר"ז שנה לאחר המעשה 'ניתי מר ונעביד סעודת פורים בהדי הדדי' הרי נדחו דברי רבא מיד לאחר המעשה ששחט לר"ז, ורבה הרי הוא ג"כ ת"ח וכדי לסעוד עם ר"ז צריך הוא ג"כ היכר, ובשתית יין הוא יותר מסוכן מר"ז, שהרי רבה שחט את ר"ז

אין להוכיח דבעינן היכר לסעודת פורים, ולעולם י"ל דשפיר למיעבד סעודת ת"ח וסעו"פ באהדדי ובלא שום היכר. ועיין עוד היטב בלשון הירושלמי וצע"ג.

ראיית התורה לשמה מהירושלמי דמעשה אחד אינו עולה לכאן ולכאן

ה. ובעזרת ה' ובישועתו שבתני לדון לאחר זמ"ר בקושיא זו, וראיתי ברי"ח טוב בשו"ת תורה לשמה (סימן תי"ב) דהביא את לשון הירושלמי הנ"ל ובכ"ז הבין דסעודת פורים בעיא היכר, וכדברי החת"ס, שם נשאל בזה"ל, מי שנפטרו אביו ואמו בשנה אחת סמוכים זה לזה אם עולה הקדיש לשניהם וכו' ע"כ. ובהמשך דבריו כתב לפשוט וז"ל, יש להביא ראייה ממתני' דחגיגה דף ז ע"ב מה שאמרו ישראל יוצאין ידי חובת חגיגה בנדירים ונדבות וכו' הרי מה שהיה חייב בשאר ימות השנה בהם עצמם יוצא ידי חובת חגיגה שעולין לו לכאן ולכאן וה"ה דעולה הקדיש לאביו ולאמו וכו' ובהמשך דבריו כתב להקשות על ראייה זו מדברי הירושלמי במגילה ז"ל, מצינו בפורים שחל בשבת דאותם שהם עושים פורים בט"ו כמו ירושלים תוב"ב וכרכים המוקפים חומה באחד בשבת וכנזכר בירושלמי ויעשו אותה בשבת וכו' וכן פסק הרי"ף וכ"כ בש"ע סימן תרפ"ח סעי' וא"ו וכו' וא"כ ולכאן יש ללמוד מכאן דלא אמרינן עולה לכאן ולכאן וא"כ יש להקשות מהכא וכו' בדינא דמתני' דחגיגה וכו' ע"כ. וכתב להשיב על קושיא זו וז"ל, אך באמת נראה דאין מכאן סתירה כלל, די"ל הכא שאני דמפיק לה הירושלמי מקרא דבעינן שיהא ניכר שעושה המשתה ושמחה בשביל הפורים דוקא, להורות ששמחתו תלויה בב"ד ואם יעשה בשבת ליכא הוכחה כלל משא"כ בחגיגה דרחמנא בעי שיהיה לאדם שמחה באכילת בשר ביום זה, תבא השמחה מכל

בשר שיהיה ורק צריך שיאכל בשר וישמח ע"כ. [ובמק"א הארכתני הרבה בס"ד בדברי התורלש"מ והמסתעף].

חקירה בהבנת דרשת הפסוק "לעשות אותם"

ובתוך דבריו כתב דביאור דרשת הירושלמי הוא ד'בעינן שיהא ניכר שעושה המשתה ושמחה לכבוד פורים'. והנה לפמשנ"ת לעיל בדברי הירושלמי ע"פ מש"כ הקרבן העדה [ועתה ראיית דכ"מ מדברי הפני משה] תמוה מאוד, דמקרא ד"לעשות אותם" מוכח דב"ד הם אלו שצריכים לקבוע את היום ליום שמחה ואינו עניין כלל להיכר וכדהקשנו בדברי החת"ס. אך מכיון דהתורלש"מ העתיק את לשון הירושלמי ובכ"ז ביאר כך, התעמקתי יותר בדברים ובס"ד מרובה הביאני ה' יתברך ליישוב נפלא בהבנת דברי הירושלמי ליישב הקושיא על דברי החת"ס והתורלש"מ, דהנה יש לחקור בדרשת הפסוק "לעשות אותם" האם הנלמד ממנו הוא שב"ד הם אלו שצריכים לקבוע את היום ליום שמחה וכך היא באמת ההבנה הפשוטה, או"ד יש לומר דהפסוק לא איירי על ב"ד אלא מיירי על האדם, דהאדם צריך לעשות היכר בסעודתו ובכך להורות שב"ד הם אלו שקבעו את שמחת סעודתו [וחילוק נוסף יש בין שני הצדדים האם צריך שהיום יהיה ניכר וא"כ זה תלוי בב"ד או דסגי שהסעודה תהא ניכרת וא"כ זה תלוי באדם].

יישוב נפלא לקושיא דלעיל בהבנת החת"ס בדברי הירושלמי

ולפי חקירה זו הכל א"ש, דהחת"ס והתורלש"מ תרוויחו סבירא להו כהצד השני דהפסוק מיירי על האדם שהוא צריך

דזה נפלא ומתוק ומשמח לע"ד עד דלא ידע...

דברי החת"ס בדרשותיו ליישב ראיית רבינו אפרים

ו. וסמוך להדפסה המציא השי"ת לידי ספר דרשות החת"ס (פורים דרוש כ' ובנדמ"ח דף תקצ"ג) ושם ראיתי לו שכתב וז"ל, בעזה"י, לפורים תקצ"ה לפ"ק וכו' חייב איניש לבסומי וכו' רבינו אפרים חולק על הרי"ף וס"ל כיון דנכשל בו רבה שוב בטלוהו. ואיני מבין, אדרבא, מדבעי למעבד עוד סעודת פורים, אלא דלאו כל יומא מתרחש ניסא, שמע מינה לא נתבטלה המצוה.

אך הענין, הם קבעו המצוה כדי שנהיה בעלי תשובה באותו מקום ובאותו זמן, דהיינו שחטאו שנהנו מסעודת הרשע ונשתכרו וקלקלו בזנות כמבואר במדרש [עיין אסת"ר ז, יח. יחב"ש], על כן מצוה לשתות כדי שכרות, אבל לא ישתכר, ויתיישב בינו ויש בו מדעת קונו (כעירובין ס"ה ע"א¹¹). ושאר עד דלא ידע לא שיאמר חלילה ארור מרדכי, אלא ישתה כשיעור שאדם אחר כיצא בו לא ידע בין ארור המן, אבל הוא ידע, ופעם אחד אירע קלקול לרבה עי"ז וכן לא יעשה עוד ע"כ, והשתא נעמוד על דבריו מראשיתם עד אחריתם.

שקו"ט מדוע לא הביא את הקושיא בשם אומרה

ז. מה שהקשה על ראיית רבינו אפרים, זוהי קושיית הפר"ח, ויל"ע מדוע לא זכר שר

להורות במעשיו שב"ד אלו שקבעו את השמחה בסעודתו וא"כ מבואר נפלא ראיית החת"ס, דאם א"א לעשות סעודת פורים בשבת והטעם הוא דאין בכך היכר שב"ד אלו שקבעו את סעודתו, על כן א"א נמי לסעוד סעודת פורים עם ת"ח כיון שסעודת ת"ח דמיא לסעודת פורים וכדהוכיח החת"ס מהגמ' בחולין, והשתא מיושב קושיית הפרי חדש [על ראיית רבינו אפרים] שהקשה מהא דאמר ר"ז לאו בכל שעתא ושעתא וכו' דמוכח דלא נדחו דברי רבא, די"ל דלעולם מדהביאה הגמ' מעשה זה אחר דברי רבא רצונה לומר דלאו שפיר דמי למיעבד הכי וכרבינו אפרים, אולם רבה כשסועד עם ר"ז מכיון דאיכא למיטעי שזוהי סעודת ת"ח ולא סעודת פורים, על כן צריכים לעשות היכר, וכיון שאינם יכולים לעשות היכר בשתיית יין דלאו בכל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא לא סעדו תרווייהו באהדדי.

והבנה זו בדברי הירושלמי דקרא דלעשות אותם מיירי על האדם, זהו בדיוק מש"כ התורלש"מ ד'בעינן שיהא מוכח וניכר שעושה המשנה ושמחה בשביל הפורים דוקא, להורות ששמחתו תלויה בב"ד' והיינו דמוטל על האדם להורות שב"ד אלו שקבעו את שמחתו¹⁰. אומנם הקרבן העדה והפנ"מ חלקו על האי פירושא ולדבריהם אין שום ראייה דבעינן היכר בגוף הסעודה, ושפיר אפשר לסעוד אם ת"ח בסעודת פורים בלא שום שינוי ואין להקשות מדבריהם על דברי החת"ס דאטו גוּבְרָא אגוברא קרמית. ודוק בזה היטב

¹¹ אי"ז לשון הגמ' בעירובין אלא הוא חיבור של שני מימרות שם, ע"ש. וכע"ז בהיפוך ראיתי כתוב בסידור בית יעקב מעמדין (והובא לקמן סימן ה' אות ד' ד"ה ועל) ע"ש.

¹⁰ שו"ר דכן איתא בשיעורי הגר"ק שליט"א על הירושלמי וז"ל, את ששמחתו תלויה בב"ד: שנתקנה ע"י מרדכי אבל אין יוצאין בסעודה שמצוותה בידי שמים, שאין ניכר שעושה הסעודה בשביל הנס ונראה שהוא משום שבת ע"כ.

להביא גאולה לעולם לומר זאת בשם אומרו. ועיין מש"כ כה"ג בדברי מהרי"ץ לקמן סימן ד' אות ח' מד"ה ולכאו', וכאן לא שייך לומר דקושיא זו עלתה בדעתו מעצמו, ורק אח"כ ראה שגם הפר"ח הקשה כן והזכיר שמו לאחמ"כ בשו"ת, דהרי דרשה זו נכתבה בשנת תקצ"ה, ומש"כ בשו"ת נכתב על תאריך ז' אדר תקצ"א וצ"ע.

ונראה דצ"ל דהחת"ס ס"ל כיון דהדברים נאמרים תוך כדי דרשה שלא בתורת הלכה, אין החיוב מוטל על האדם להזכיר הדבר בשם אומרו ואי"ז כההיא דרב ששת (דלקמן סימן ד' שם). ובפרט שדבריו אינם נסובים על עיקר הקושיא אלא על המסתעף. ויל"ע עוד בזה וקצרתי קצת.

ועתה הראוני שכהשערתי כאן, כן איתא להדיא בחמדת ימים ח"א שבת פט"ו (בנדמ"ח אות ק"ח) וז"ל, ואיש המשכיל כשידקדק בהם שם, ימצא רמוז כמה פרטי הדינים אשר באו בדברי האחרונים, אשר כדי לא לבלבל דעת ההוגים בזכרון שמותיהם פלוני פלוני אומר ופלוני אומר, סידרנו אותם כלשון משנה סתומה כמנהגינו בספרינו זה מן הטעמים שכתבנו בהקדמת הספר [אשר איננה בידינו ובע"ד. יחב"ש] ע"ש ע"כ. ובאופנים אחרים כתב הרמב"ם בהקדמתו לשמונה פרקים ע"ש.

ושלי"ת שזכיתי לכוון לדבריהם, אך עדיין צ"ע קצת בדבריהם מההיא דרב ששת (שם). ויל"ע.

הרחבה בטעם המחודש שכתב לתקנת חז"ל

ח. ומה שכתב וז"ל, הם קבעו המצוה כדי שנהיה בעלי תשובה באותו מקום ובאותו זמן וכו' ע"כ. כוונתו לגמ' ביזמא דף פו: דשם איתא בזה"ל, היכי דמי בעל תשובה

אמר רב יהודה כגון שבאת לידו דבר עבירה פעם ראשונה ושניה וניצל הימנה, מחוי רב יהודה באותה אשה ובאותו פרק ובאותו מקום ע"כ. ולפי דבריו נראה דמותר לכתחילה להכניס עצמו לאותו מקום וכו' כדי לעשות תשובה גמורה, וזה תמוה דלבד מזה דאינו משמע בלשון הגמ', כבר פלוגתא דרבוותא היא וכמו שהרחיב בזה מו"ר שליט"א בשיעורי מוצש"ק פרשיות כי תצא וכי תבא ה'תשפ"ב, ולא מסתבר דהכניס ראשו בין המח' ולא רמז לזה כלל. והנראה דמעיקרא לא היתה כוונתו דתקנת חז"ל היתה כהא דאיתא בגמ' לגמרי, אלא רק מעין אותו עניין, ובלאו הכי צריך לומר כן, דהרי השתא לא שייך אותו מקום אלא בשושן, וכן מהא דכתב דלא ישתכר אלא יתיישב בינו מוכח כן, דהרי אי"ז כמו שהיה בסעודתו של אחשורוש, ועוד שהרי לא אנחנו אלה החוטאים, אלא אבות אבותינו וא"כ מה תועלת איכא בתוספת העניין של אותו מקום ואותו זמן, ועל כרחנו לומר דהוא רק מעין אותו עניין. ויל"ע עוד בזה.

כמה תמיהות עצומות בדברי החת"ס

ט. וחזות קשה הוגד לי בראותי מש"כ וז"ל, עד דלא ידע, לא שיאמר חלילה ארור המן אלא ישתה כשיעור שאדם אחר כיוצא בו לא ידע בין ארור המן, אבל הוא ידע ע"כ, ותמוה, כיצד יתכן כדבר הזה שאדם אחר כיוצא בו ישתה ויגיע לשיעורא דעד דלא ידע, והוא עצמו ישתה אותו שיעור ולא יגיע להאי שיעורא. אתמהה. ויתכן דיש לדחוק, דלדבריו השיעור הוא ולא עד בכלל וכהנך רבוותא שציינו לקמן סימן ה' אות ה', אלא דלא הוה ניהא ליה להחת"ס לפרושי בהכי כוונת חז"ל בלשונם, על כן כתב דקיום עד דלא ידע מתקיים בזה שאדם אחר כיוצא בו יגיע

לשון קצת. ועיין ראייה לזה מדברי המאירי בעירובין דף סה. ד"ה אע"פ].

וכן נמי פליאה דעת ממני מש"כ וז"ל, ופעם אחד אירע קלקול לרבה עי"ז וכן לא יעשה עוד ע"כ, ולא הבנתי הרי החת"ס הקדים להקשות על ראיית רבינו אפרים מהמשך דברי הגמ' דלאו בכל שעתא מתרחש ניסא דמוכח דלא נדחו דברי רבא, וכיצד ענה בדבריו על קושייתו, ואדרבא עכשיו גם ללא דברי רבינו אפרים יקשה קושייתו על עצמו. ואעיקרא צ"ע מדוע שבק לתירוצו הנפלא שכתב בשו"ת שלו כארבע שנים קודם למש"כ כאן בדרשותיו. והדברים סתומים וחתומים ואשא תפילה מאת בורא העולמים, לזכות להבין במהרה דבריו הקדושים.

כל זה נכתב לפום רהטא מקוצר הזמן והפנאי לעיין כדבעי והיתיעבת"א.

להאי שיעורא דלא ידע, אבל אה"נ הוא עצמו צריך להפסיק בשתייתו קצת קודם לשיעור זה, וא"כ צריך לומר דמש"כ 'אלא ישתה כשיעור וכו'" רצונו לומר בכא"ף הדימיון דהיינו כמעט כשיערו זה של האדם כיוצא בו. וזה דוחק.

[וכשהצעת קושיא זו בפני רבים מבני ישיבת 'שערי דעה' המעטירה (שזכיתי בס"ד להיות מבוגריה) אחד הבחורים הי"ו כתב ליישב הדברים באופן אחר וז"ל, אפשר לומר שכוונתו שיקח עוד אדם שמשתכר כמוהו, שאם לדוגמא משתכרים מבקבוק יין אחד, זה מה שישתה ואפ"ה הוא לא יתבלבל והאדם השני כן יתבלבל, כיון שהוא מתיישב בינו ויש בו מדעת קונו, אז יקח לו יותר מהרגיל כדי להתבלבל בין ארור המן לברוך מרדכי, משא"כ האדם השני שאינו מתיישב בינו ואין בו מדעת קונו שיתבלבל בבקבוק יין אחד עכ"ד בתיקון

בעזרת א-ל שמים באור דברי רבינו אפרים סיימנו

ובדברי הירושלמי הרחבנו והעמקנו

ובכך את דברי החת"ס ביררנו והסברנו

ויהי רצון שנתראה במהרה כולנו בבנין בית קדשנו ותפארתנו

ושיהיו לשם שמים כל מעשינו

אכ"ר.

סימן ג'

ביאור דברי הרמ"א ובירור מעמיק מנין מקור דברי

הארחות חיים הם ביאור דברי רבא נמצא דפליגי הב"ח והאר"ח במח' קיצונית ממש דהב"ח ס"ל דאף לדעת רבינו אפרים צריך לשתות הרבה יותר מלימודו. והאר"ח ס"ל בדעת רבא דצריך לשתות מעט יותר מלימודו. ולכאורה לא מסתבר למימר הכי (ועיין תוס' ברכות דף טל. ד"ה מברך. ויש לחלק). ולכן היה נראה לי לומר דדברי האר"ח הם ביאור דברי רבינו אפרים דנדחו דברי רבא. והשתא נמצא דפליגי הב"ח והאר"ח בדעת רבינו אפרים עד כמה איכא חיוב לשתות. אלא דאין זה מוכח. ולקמן סימן ד' הבאנו בס"ד דזה מח' מפורשת, באות ב' הבאנו את דעת הט"ז דס"ל דדברי האר"ח הם ביאור שיטת רבינו אפרים כמשנ"ת. ובאות ח' ד"ה ולאחר הבאנו את שיטת מהרי"ץ ומהר"ש דס"ל דדברי האר"ח הן הן ביאור דברי רבא. ובאות ט' ד"ה ובס"ד הבאנו דכ"כ הערוך השולחן. יעו"ש. ע"כ ביארנו בס"ד ראשית דברי הרמ"א.

הערה במקור דברי הרמ"א

ב. ובעניין מש"כ הרמ"א ויישן ומתוך שישן וכו' וכתוב שמקורו מהמהרי"ב, אני העני עברתי וחיפשתי בכל שו"ת מהרי"ב ולא מצאתי דין זה. עכ"פ הובאו דבריו בדרכי משה ס"ק א' בתוך כדי ביאורו מהו השיעור בעד דלא ידע' זו"ל, ומהרי"ב כתב דרוצה לומר שישתכר ויישן ולא ידע בין ארור המן וכן משמע במימוני ע"כ.

ובאגב אורחא איכא למידן במש"כ 'וכן משמע במימוני' דהנה לשון הרמב"ם הוא 'ושותה יין עד שישתכר וירדם בשיכרות'

באור תחילת דברי הרמ"א

א. כתב השו"ע (סימן תרצ"ה ס"ב), חייב איניש לפסוקי פפורי'א עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. הג"ה וי"א דאין צריך להשתכר כ"כ אלא ישתה מעט יותר מלימודו (כל בו סימן מה) ויישן ומתוך שישן אינו יודע בין ארור המן לברוך מרדכי (מהרי"ב) ואחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכון ליבו לשמים עכ"ל.

בספרים שלפנינו מחולקים מקורותיו של הרמ"א. מש"כ דאין צריך להשתכר כ"כ, כתבו זאת בשם הכל בו [שהוא העתק דברי הארחות חיים שהובא בב"י]. ומש"כ ויישן ומתוך שישן אינו יודע וכו' כתבו זאת בשם המהרי"ב. [בספרים ישנים איתא בשם מהרי"ל וחיפשתי בכל ספריו ולא מצאתי. וכבר העירו דזה ט"ס וצ"ל מהרי"ב ועיין לקמן אות ב' ד"ה ובעניין].

ומלשונו של הארחות חיים [דהיינו הכל בו] שכתב בזה"ל, חייב אינש לבסומי ולא שישתכר, שהשיכרות איסור גמור, ואין לך עבירה גדולה מזו, שהוא גורם לגילוי עריות ושפיכות דמים וכמה עבירות זולתן, אך שישתה מעט יותר מלימודו ע"כ. היה נראה להוכיח דס"ל כרבינו אפרים דנדחו דברי רבא (עיין לעיל סימן ב' אריכות בשיטתו). מדלא הזכיר דע"י שתיה מועטת זו מקיים דינא ד'עד דלא ידע'. וכן היה נראה להוכיח מדכתב הב"ח דאף רבינו אפרים ס"ל דצריך לשתות הרבה יותר מלימודו ולהיות אפילו שיכור רק שתהא דעתו עליו. הובאו דבריו לקמן סימן ד' אות ג'. והנה אי נימא דדברי

ולא הזכיר דינא דעד דלא ידע וכבר הארכנו בס"ד בדברי הרמב"ם לעיל סימן א'. ולעניננו צ"ל דס"ל לרמ"א כדברי הסדר היום שכתב לבאר בדעת הרמב"ם דאע"פ שלא הזכיר דינא דעד דלא ידע מ"מ הוא הדין והוא הטעם, וכשמנתמנם מגיע לקיום דין זה. ולדבריו נצטרך לומר דהרמב"ם קיצר בלשונו. ועיין לעיל סימן א' אות ג' ד"ה ועל ב"ת ביאור. אומנם כשנדקדק בלשון הרמ"א שהביא דעת האומרים דאין צריך להשתכר כ"כ, נראה דאין זה דעת הרמב"ם שכתב 'ושותה יין עד שישתכר' ומשמע שתיה מרובה. [ואף לדברי המאירי לעיל סימן א' אות א' ד"ה ומצאתי דדברי הרמב"ם הם ביאור בשיטת רבינו אפרים ושיעורו מועט, עכ"פ לא שייך לומר כן בדעת הרמ"א שכתב על דברי מהרי"ב 'וכן משמע במימוני' דהיינו דבזה מקיים דינא דעד דלא ידע. ופשוט]. ועוד נראה לדייק בלשון מהרי"ב [כפי שהובא ברמ"א] שכתב ויישן ומתוך שישן וכו' ומשמע דבשתיה מועטת ושינה לאחריה סגי וזה דלא כמשמעות לשון הרמב"ם דבעינן דהשתיה עצמה תגרום השינה ולא מהני מה דילך לישון לאחר ששתה. עכ"פ חזינן לדעתא דהרמ"א דפסק כמהרי"ב. וצ"ל דמש"כ וכן משמע במימוני הוא רק על עצם הדברים. ור"ל דגם הרמב"ם מודה דבעינן שינה בצירוף לשתיה ובה מתקיים דינא דעד דלא ידע. כנלע"ד. ועיין לקמן אות ה' ד"ה ושמתתי.

קושיא עצומה בדברי הטורי זהב ומה שיש ליישב בדבריו

ג. ובעיקר מש"כ הט"ז על הא דהביא הרמ"א האומרים 'דאין צריך להשתכר כ"כ' דזה כדעת רבינו אפרים [הועתק לשונו לקמן

סימן ד' אות ב' ד"ה והנה] לא זכיתי להבין דבריו לפקצ"ד, דהיאך יפרנס המשך הפסק הרמ"א 'ויישן ומתוך שישן אינו יודע וכו' דלהדיא מוכח דס"ל דלא נדחו דברי רבא ואדרבא מבאר באיזה אופן לקים דבריו וצע"ג.

שו"מ לאח"ז רב דכן הקשה השלמי תודה סימן לא אות א' ד"ה ובט"ז על דברי הט"ז ועמד בצ"ע.

ולחומרת הקושיא לפו"ר נראה דאפשר לומר בדוחק כמ"ש לקמן אות ד' ד"ה ולא יעו"ש, ולהוסיף דהט"ז רק כתב דחלק זה מפסק הרמ"א נלקח מדברי רבינו אפרים ואפ"ה הרמ"א עצמו, לדעתו, יש לצרף לדעת הכל בו את דברי מהרי"ב. וצ"ע.

עוד רשום אצלי ליישב באופ"א, דמש"כ הרמ"א 'ויישן ומתוך שישן וכו' אין זה המשך לתחילת דבריו שהביא הי"א דאין צריך להשתכר כ"כ, אלא חוזר לבאר דברי השו"ע. דס"ל לרמ"א בדעת הרמב"ם כמ"ש בסדר היום דהוא ביאור דברי רבא. [ואל תשיבני ממש"כ לעיל בסמוך אות ב' ד"ה אומנם דיעויין בכל דברינו דלקמן ותרו"ץ] ועיין לעיל סימן א' אות ג' ד"ה ומצאתי. וזהו מה שסיים הרמ"א 'ואחד המרבה ואחד הממעט' דהיינו המרבה הוא דברי השו"ע והמעט הוא דברי עצמו [דהיינו הי"א] והעיקר שיכוון ליבו לשמים. וכע"ז כתב לי מו"ר הגר"י מקלב שליט"א במכתב¹². זה מה שנלע"ד לפו"ר ליישב דברי הט"ז והבוחר יבחר.

הערה בדברי הילקוט יוסף

ולאחר זמ"ר ראיתי בילקו"י (מהדורת תשע"ג דף תרע"ו) שכתב על דברי הרמ"א בזה"ל, ומה שהרמ"א כתב בלשון ויש

מהרי"ב דזה יוצא אף לדעת החולקים על רבינו אפרים ע"כ.

¹² וזה לשונו, "יל דאף אמנם שכ' הרמ"א די"א דאי"צ להשתכר כ"כ וכו' ודלא כדעת המחבר, כ' דברי

אומרים, לאו למימרא דפליג על מרן, ומזה נלמד על דעת מרן, אלא דאחר שמרן העתיק לשון הגמ', מביא הרמ"א סברת האומרים וכו'. אבל אינו מוכרח דפליגי על מרן. וכך דרכו של הרמ"א בכ"ד ע"כ.

ולכאוי היה נראה להביא ראיה לדבריו ממש"כ ביד מלאכי בכללי השו"ע והרמ"א אות י"א וז"ל, דרך מרן להעתיק בשולחן ערוך לשון הפוסק אות באות, ואף שיש קושיא או פירוש בדברי הפוסק ההוא דנפק"מ לעניין דינא, הוא ז"ל מעתיק דבריו לבד, ואח"כ כל אחד יפרש כפי עינו ע"כ, וע"ש במקורותיו.

וכן יש להוכיח דזוהי כוונת מרן השו"ע מדהביא בב"י דברי הארחות חיים בשתיקה ומשמע דהכי ס"ל בפירוש דברי רבא. והארכנו ע"ז לקמן סימן ד' אות ב ד"ה ואיכא ובאות ו ד"ה והשתא ע"ש.

ברם לפקצ"ד כ"ז נכון בדעת השו"ע לחוד. אבל בדעת הרמ"א לענ"ד קשה לומר דס"ל דדברי הי"א שהביא הם פירוש לכוונת השו"ע בהעתקת דברי רבא. ראשית, בדברי הט"ז מוכח להדיא לא כך. וכן מדברי השד"ח (כללי הפוסקים סימן י"ד אות א') נראה לא כך, מדכתב דאף אם כתב הרמ"א דין בסתם יתכן דחולק בזה על דברי השו"ע ולא בעי למיכתב וי"א ודוק.

ומה שהביא היד מלאכי (שם אות י"ב) מח' גדולה באחרונים האם כשכותב השו"ע וי"א ר"ל דיש בזה מח' או דיתכן דכו"ע מודו והביא דהכנה"ג (חו"מ מהדו"ב סימן ס"ב הגהות הטור אות ב') הסתפק דשמא הכי נמי דעת הרמ"א, אין זה עניין לכאן דהכא איירינן בשכותב הרמ"א וי"א וכוונתו לפרש דברי השו"ע [ולא שכוונתו דאין בזה חולקים] ופשוט.

ומש"כ הילקו"י דכן הוא דרכו של הרמ"א בכ"ד אני העני לא בקי כלל בכגון דא, עכ"פ אמינא חלקי דמספרי הכללים לא משמע כ"כ דהכי הוא, ואם ימצא כן, ודאי שהעירו כן גדולי הדורות שלפנינו.

שוב התבוננתי דמלשון הרמ"א עצמו מוכח להדיא לא כך, שחרי בסו"ד כתב 'ואחד המרבה ואחד הממעיט וכו' ולפ"ד הילקו"י דהן הן ביאור דברי השו"ע וזוהי מעיקרא כוונת רבא, מה שייך א"כ ריבוי בשתיקה, אתמהה. ולענ"ד זוהי ראיה שאין עליה תשובה. והט"ז פשיטא שלא ביאר כך. כ"ז כתבתי לפו"ר למזכרת עיון.

קושיא גדולה בדברי הרמ"א

ד.אחר הדברים האלה איכא לאקשו"י טובא על פסק הרמ"א, דהנה כבר הובא לעיל (אות א' ד"ה אלא) דעת הט"ז דדברי האר"ח הם ביאור שיטת רבינו אפרים. ולפ"ז תמוה מאוד היאך יתכן לצרף ולפסוק בחדא שיטה את דברי מהרי"ב, דפשיטא דס"ל דלא נדחו דברי רבא עם דברי האר"ח דאינם מיהנדזין (עיין חולין דף מג. ובפרש"י שם ד"ה מיהנדזין) אהדדי כלל וכלל.

וגם לשיטת מהרי"ץ וסיעתו דס"ל דדברי האר"ח הם ביאור דברי רבא. לא יתכן לצרף לזה דעת מהרי"ב דמבאר בדברי רבא דעם השתיקה בעניין לשינה.

ולא מסתבר לענ"ד לומר דדברי הרמ"א דכאן הם פסק עצמו, ומרוחב בינתו ראה לחבר ולצרף שני דעות אע"פ דאין אחד מסכים לחבירו וכדמוכח לקמן אות ה' ד"ה ועתה במש"כ השדי חמד.

ובהיותי בזה שמחתי למצוא דכבר קדמני לתמוה כן הגרמ"מ קראפ שליט"א בקונטרס זר אהרון (שבסוף ספר הלכות

חג בחג פורים ה'תשס"ו ובספר בפנ"ע בשם משמרת חנוכה ופורים) סימן ט"ו אות ד'. ועיקר דבריו כבר ביארנו לעיל בס"ד אך כיון שדבריו נכתבו בנוס"א קצת, ומעלה יש בזה, ועוד שלענ"ד נראה שיש קצת להעיר ולהאיר בדבריו על כן אמינא נעתיק את כל לשונו וזהו, בדברי הרמ"א למדנו חידוש גדול, דמהרמב"ם מבואר דחייב לבסומי עד דלא ידע וכו' היינו שישתכר עד שישן וירדם בשיכרותו. ואומנם האור"ח כתב דישתה יותר מלימודו, והינו כמשנ"ת דלא קיי"ל כרבא אלא כשיטת רבינו אפרים, ולפ"ז נראה דהא דקאמר עד דלא ידע וכו' נמי לא שייך בזה דהא כ"ז רק אי יש חיוב להשתכר וזהו שיעור בשיכרות כמבואר גם בר"מ, ואמנם הרמ"א הביא על דברי האור"ח שיטת הרמב"ם דעד דלא ידע היינו עד שיישן, וכתב ע"ז "אלא ישתה יותר מלימודו [כל בו ואור"ח] וישן ומתוך שיישן אינו יודע בין ארור המן לברוך מרדכי", הרי דמבאר לשעורא דעד דלא ידע אף בשתיה של יותר מלימודו [והיינו כפירוש הר"מ בעד דלא ידע דהיינו שישן], וזהו חיוב בפנ"ע שישתה יותר מלימודו וישן, וזהו חידוש גדול דברמב"ם מבואר דהשינה היא מתוך השיכרות וזהו שיעורא דעד דלא ידע, אבל לרמ"א אינו כלל שיעור בשיכרות אלא הוא מצוה בפנ"ע שילך לישון מתוך צלילות הדעת, ובתוך השינה מקיים עד דלא ידע, וכן מתבאר להדיא מלשון הרמ"א הנ"ל ומתוך שישן אינו יודע וכו'. ולא ידעתי מנא ליה לרמ"א האי חידושא וחפשתי מקור דין זה, ובדרכי משה אות א' הביא רק דברי מהרי"ב "דר"ל שישתכר וישן ולא ידע בין ארור המן וכן משמע במיימוני עיי"ש, וזהו ממש כדברי הר"מ דהוא שיעור בשיכרות שישתכר וישן, וכו' וצ"ע. עכ"ל.

ולענ"ד יש להעיר ע"ד, ראשית מש"כ בפשיטות דדברי האר"ח אינם ביארו דברי רבא אלא ביאור שיטת רבינו אפרים, כ"ה דעת הט"ז ולא ראה דברי (מהרי"ץ ומהר"ש ו) ערוך השולחן שכתב להדיא לא כך וכדיעויין לקמן ד"ה ושמחתי.

ומש"כ בסוף דבריו בפשטות דשיטת מהרי"ב הוא ממש דברי הרמב"ם אין זה מדיוק מלשון מהרי"ב וכמשנ"ת לעיל אות ב' ד"ה אמנם. ועיין לקמן ד"ה וצריך וד"ה ושמחתי.

ומה שכתב דלדברי הרמ"א איכא מצוה בפנ"ע שילך לישון מתוך צלילות הדעת, לענ"ד הדברים תמוהים דלא יעלה על הדעת דהרמ"א המציא דין מעצמו שלא נרמז בשום מקום ועיין לקמן בסמוך ד"ה והגרמ"מ וד"ה ועתה מה שהבאנו בשם השדי חמד. ופשיטא דכוונת דבריו דבעינן שיתאוה לשינה ע"י שתיית מעט יין ובצירוף שניהם מגיע לקיום דינא דעד דלא ידע. והכל מצוה אחת. וזה כדברי מהרי"ב דלא כדיוק לשון הרמב"ם דבעינן שהשתיה עצמה תגרום השינה [וכמו שצייננו בדיבור הקודם].

ואנב לקושטא דמילתא בשיטת הרמב"ם לא ברור מ"ט בעינן כלל לשינה אם מקיים דינא דעד דלא ידע כבר בשתיה עצמה והארכנו בזה בס"ד לעיל סימן א' מאות ג' והלאה.

יישוב אמיתי למקור דברי הרמ"א

ה. והגרמ"מ קראפ שליט"א נשאר בצע"ג. ואני בענייני אמרתי דמצוה ליישב. ובהקדם נביא מה שראיתי לאח"ז בספר מקראי קודש (סימן מ"ד דף רפ"ד ובנדמ"ח בדף קנ"ט) לחזק תמיהתנו דלעיל ד"ה ומה וז"ל, בשו"ע, חייב אינש לבסומי בפוריא וכו' וברמ"א הוסיף, וי"א

דאין צריך להשתכר כ"כ וכו'. ויש שטועים ומפרשים בדברי הרמ"א ושואמר כאן שני דברים א. שאין צריך להשתכר כ"כ, אלא ישתה מעט יותר מלימודו. ב. שהחובה של 'עד דלא ידע' קיים בשינה, אף אם השינה היא לפני השתיה. אבל זה טעות, והפירוש בדברי הרמ"א הוא, שירדם מתוך השתיה, וכן הוא לשונו הזהב של הרמב"ם 'ושותה יין עד שישתכר וירדם בשיכרות' ע"כ.

וצריך להוסיף בדבריו כנ"ל, דאע"פ שכן הוא לשון הרמב"ם, עכ"פ יש חילוק, דהרמ"א פסק דברי מהרי"ב ואינו ממש כדברי הרמב"ם וכמשנ"ת לעיל. [והשתא נתעוררתי דשמא יש לדחוק בלשון מהרי"ב ולמימר דהן הן דברי הרמב"ם וצ"ע. ועיין לקמן ד"ה ושמתתי].

ועתה ראיתי מש"כ השדי חמד (כללי הפסוקים סימן י"ד אות ה') וז"ל, אין נכון לפרש דברי מור"ם בהגה"ה שמחדש דינים מחודשים אשר לא שערום מרן בב"י ומור"ם בדרכי משה, כידוע דמור"ם טרם תחיל הגהתו יודיע דבריו דרכי משה וכו' שו"ר מה שכתב הרמ"א בתשובה סימן קל"א אות ג' אמר כן יסדתי בשו"ע הנדפס מחדש וכו' והטעם כתבתי בספרי (דרכי משה) אשר על פי אותו הספר חברתי הדינים בשו"ע עכ"ל וק"ל. ע"כ לשון השד"ח.

ולפ"ז נלע"ד דהמקורות שמצויינים ברמ"א שבספרים שלפנינו דהיינו הכל בו ומהרי"ב מוטעים הם, והכל נובע מדברי הרמב"ם (ומהרי"ב) גם ראשית דבריו. וכמו שנתבאר.

ושמתתי בראותי שכך גם פשיטא לבעל ערוך השולחן שכתב (שם סעיף ב') בזה"ל, בגמ' איתא דמחייב אינש לבסומי וכו' והרמב"ם לא כתב בלשון הזה. וכתב

דשותה יין עד שישתכר וירדם בשיכרות. ואולי היה מפרש עד דלא ידע וכו' מפני שנרדם וזהו כמ"ש רבינו הרמ"א וז"ל, וי"א דאין צריך להשתכר כ"כ וכו' וזהו כדברי הרמב"ם ע"כ. [אגב, מתוך לשונו שכתב בביאור דברי הר"מ דאינו יודע בין ברוך 'מפני שנרדם' נראה דדחק בלשון הרמב"ם לבאר כמו שדייקנו בלשון מהרי"ב. ודוק בזה דזה חידוש נפלא לענ"ד].

והנה גם אם יש לדון במסקנת דברי הערוה"ש ע"פ מש"כ בהמשך דבריו בסעיף ג' יעו"ש. עכ"פ אנהר עיינין דלא היה לפניו ציוני מקורות בדברי הרמ"א וכנראה נוסף רק מקרוב לפני כמאה שנה שהרי ספר ערוה"ש נדפס בשנת ה'תרס"ו. וגם אי נימא דהספר שהיה לפניו משונה היה. מ"מ אנן בדידן דפשיטא דאין מקור דברי הרמ"א כמו שמצויין לפנינו דאין דעותיהם [של הכל בו ומהרי"ב] שווים. ועל כרחנו לומר דהכל מאן דאמר אחד הוא. ולקושטא נראה דאין לגמגם בכוננת דברי הערוה"ש בדברי הרמ"א. עיין בדבריו ודוק.

וברוך ה' שהנחני בדרך אמת שכן לאחר זמ"ר שמעתי באומרים לי דכבר כתב כן השדי חמד (שם אות ד') דהמקורות והמצויינים ברמ"א לא מידו יצאו, וחיפשתי ומצאתי שכתב כן בהאי לישנא, הציונים שבהגהות הרמ"א לא מידו נגזרו רק נעשו אח"כ כשהדפסו השו"ע וההגהות פעם אחרת וכו' יעו"ש שהאריך מהרבה ספרים וסופרים.

שו"ר לאח"ז שמצויינים (בברכי יוסף הוצאת מכון המאור אור"ח סימן ת"ע אות ג' בהערות וציונים אות א') שבשו"ע עם הגהות הרמ"א דפוס ראשון קרקא שנת ש"מ אין זכר לציונים אלו כלל.

ובשאר מצוות, והנה השתא חזינן דאדרבא עיקר חיובו של ריבוי השתיה הוא כדי שלא התחייב על העבירות שעושה, שע"י כך מעשיו יהיו כמעשיו של השוטה [ודבר זה אסור לאומרו בפני עם הארץ].

ובמה שכתב להביא ראיה מהמעשה דשחטיה רבה לר"ז נראה לומר בביאור דבריו כך, דהנה היה מקום להקשות לאיזה טעם קבעה הגמ' מעשה זה לדורי דורות, אם המעשה שנעשה הוא מעשה איסור, מדוע לא חששו בזה לכבודו של רבה דלכאז' זהו כמגלה קלונו ברבים.

ונראה שלזה כיוון [הרמ"א], שבמעשה זה יש לימוד גדול לדורי דורות דכל שמרבה בשתי"ת ומזיק הזקו"ת ואף עובר עבירות, הגם שהם מן החמורות אינו נענש עליהם כלל.

והוא פלא בפנ"ע, דזה ההיפך הגמור מדברי רבינו אפרים דאמר דהא דהביאה הגמ' המעשה דשחטיה רבה לר"ז הוא להורות דלאו שפיר דמי למיעבד הכי, [ולדעת רבינו אפרים לולי דמסתפינא הייתי אומר על דרך 'אפשר' בעלמא, דזהו רצונו של רבה שיקבעו תקלתו לדורות כדי שלא ילמדו ממעשיו שאר אינשי ואף מי שלא מכירו, ידע להזהר שלא להגרר (ועיין לקמן סימן ד' אות ח' ד"ה אך), ויעמוד לו זה לזכויות ולכפרת עוונות].

ובנוף דבריו צריך להבין מדוע צריך להגיע לכזו שכרות, דהרי אם חיוב בשתיה הוא כדי להגיע לשמחה, סגי בשתיה יותר מרגילותו, וכמו בימים טובים דאיכא חיוב שמחה [ואין שמחה אלא בבשר ויין] ולא אמרינן שישתה בריבוי כזה, וא"כ מדוע פורים נשתנה בכזו הלכה משונה, ומדוע רק אז חוששים שיעבור עבירות ע"י ריבוי

ולפלא שכך גם נראה מדברי המקראי קודש שלא היו לפניו ציוני מקורות לדברי הרמ"א. איברא דיעויין מש"כ הררי קודש על המקראי קודש הנ"ל אות א' אך לפי דברינו אין מקום לדבריו כלל. ואין צורך להאריך. [שו"ר בברכת אברהם (מגילה ז:)] בעניין לבסומי בפורים ענף א' אות ה' דפשיטא ליה בלא ספק דמקור דברי הרמ"א הוא מהרמב"ם ע"ש].

דברי הרמ"א ב'מחיר יין' המחודשים והמופלאים

1. ונוראות נפלאתי בראותי עתה לדברי הרמ"א בספרו מחיר יין על מגילת אסתר בביאור כוונת חז"ל באמרם חייב איניש לבסומי וכו' וז"ל, ועוד נראה לי בדרך הפשט, כי מאחר שמצות פורים לשותות ולשמחה, ואי אפשר שלא ישתה, על כן ישתה ויעבור על איזה עבירות כי אנוס הוא, אבל אם לא ישתה כ"כ ויעבור על איזה עבירות חייב כאלו לא שתה כלל, כאמרם (ראה עירובין סה:): שיכור שהרג נהרג, אם לא שהגיע לשכרותו של לוג, ולזה ישתה הרבה עד שלא ידע בין עונש לשכר המגיע לצדיק ולרשע כמו שאירע להמן ומרדכי, ומעתה אינו מזיק כלל, ואז אף אם יחטא לא יענש, ומשום זה מייתי בגמרא עובדא דרבא ורבי זירא עבדי סעודת פורים בהדי הדדי, קם רבא שחטיה לרבי זירא וכו', וכזה גוף טעם שחייב להשתכר כ"כ כדי שלא יענש על מעשים כאלו, והוא מבואר ע"כ.

כמה הערות והארות בדבריו

ופלא גדול הוא, דהנה עד השתא ידעינן, דאף הסוברים דהחייב הוא 'עד דלא ידע' כפשוטו ממש, מ"מ מינהו נמי שמעינן, דאיסור הוא דאיכא לזלזל בתפילות

'עד דלא ידע' וזהו לא כמו שהעלה להלכה בהגהותיו לשו"ע, דשם כתב דהחיוב הוא קיצוני, לצד השני, ש'אין צריך להשתכר כ"כ'.

בירור מה היא מסקנת הרמ"א להלכה

והנראה לענ"ד דביאור העניין הוא, דהא דהביא הרמ"א בהגהותיו דברי הי"ש אומרים' אין כוונתו לפסוק כך כדבר ברור, אלא רצונו לומר דאף דאיכא סוברים דהחיוב הוא כפשוטו, מ"מ יש גם חולקים שאין צורך להשתכר כ"כ, וא"כ לדעתו שהביאור בגמ' בדרך הפשט הוא כנ"ל, זהו נמי ביאור פסק השו"ע שהעתיק דברי הגמ' (ועיין לעיל אות ג' ד"ה ולכאו'), ולזה סיים שאחד המרבה (כדברי השו"ע) ואחד הממעיט (כדברי הרמב"ם) והעיקר שיכוון ליבו לשמים.

וקצת יש ראייה לזה מדברי הפמ"ג במשב"ז ס"ק ב'. ולהוי ידוע שכל דברינו הנ"ל באות זו נכתבו בקצרה בתורת הערה, מקוצר הזמן לעיין בהרחבה, ויש עוד הרבה להתעמק בלשונו של הרמ"א, שטעון ביאור רחב בהסברה.

השתיה ועל כן אמרינן ליה שישתה לגמרי, עד שיהיה כשוטה הפטור מן המצוות, ואינו נענש על העבירות, והנראה דביאור העניין הוא כמו שנתבאר לעיל סימן א' אות י"א ד"ה אפ"ל, בשם הנמוק"י מהרא"י והגרי"ז דמי משתה לחוד ומי שמחה בלחוד ע"ש ואכ"מ.

ועוד לפום ריהטא תמוה, דנראה שהכנים ראשו בין המח' האם מותר לאדם להכנים עצמו לאונס שהרמב"ם פ"ה מהל' יסודי התורה ה"ד כתב דהוי מזיד ונטרד מן העולם הבא ויורד למדרגה התחתונה של גיהנום. ועוד נראה שלדבריו צ"ל דאונס רחמנא פטריה הוא פטור בעצם ולא רק פטור מעונשים [ובנוס"א הותרה ולא דחויה], ובאחרונים האריכו מאוד בכל זה ואכ"מ, ולא נראה שכוונת הרמ"א בזה להכריע בנידונים הללו, ונראה דיש לחלק דשאני הכא דתחילת השתיה היא ע"פ ציווי חז"ל ולכן לא הוי כמכנים עצמו לאונס ולא חשיב כתחילתו בפשיעה, ויש להאריך בזה אלא שכעת הזמן קצר.

ואסיים בהערה קצרה מדוע הרמ"א בבספרו כאן כתב לבאר בדרך הפשט מהו

ברוך רחמנא דיהב לנא תורת שמים

ונתן בליבנא לבאר פסקי רמ"א אשר הוא לנו לעיניים

ואלו פיננו מלא שירה כמים, אין אנו מספקים להודות לא-ל שמים

והעיקר שנכווין את ליבנו לשמים (זהו סיום דברי הרמ"א)

סימן ד'

ביאור עמקות שיטת מהרי"ץ בהא דמחייב איניש לבסומי בפוריא

מח' הראשונים בשיעור השיכרות להלכה למעשה

א. איתא בגמ' מגילה דף ז: אמר רבא [י"ג רבה] מחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. רבה [י"ג רבא] ורב זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי, איבסום. קם רבה ושחטיה לרב זירא, למחר, בעי רחמי עליה ואחייה, לשנה, אמר ליה ניתי מר ונעביד סעודת פורים בהדי הדדי, אמר ליה לא בכל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא עכ"ל הגמ'.

ולעניין הלכה כתב הרמב"ם פ"ב מהל' מגילה הט"ו, כיצד חובת סעודה זו שיאכל בשר וכו' ושותה יין עד שישתכר וירדם בשיכרות עכ"ל. (ולעיל בסימן א' הרחבתי בשיטתו בס"ד). הרי"ף והרא"ש העתיקו את דברי רבא כלשונו בגמ'.

ובר"ן על הרי"ף והבעה"מ כתבו בשם רבינו אפרים דלהלכה נדחו דברי רבא וז"ל, כתב עלה ה"ר אפרים ז"ל מההוא עובדא דקם רבה ושחטיה לרב זירא לשנה אמר ליה תא נעביד וכו' אידחי מימרא דרבה [כ"ה בבעה"מ, ובר"ן איתא דרבא¹³]. ולית הלכתא כוותיה ולא שפיר דמי למיעבד הכי ע"כ.

ובבית יוסף (ריש סימן תרצ"ה) העתיק דברי הארחות חיים (הל' פורים אות ל"ח) וכן העתיק הכל בו (סימן מ"ה) וז"ל, חייב איניש לבסומי בפוריא ולא שישתכר,

שהשיכרות איסור גמור, ואין לך עבירה גדולה מזו, שהוא גורם לגילוי עריות ושפיכות דמים וכמה עבירות זולתן, אך שישתה מעט יותר מלימודו ע"כ.

הבנת הטורי זהב בדברי הארחות חיים

ב. ואיכא לאסתפוקי האם כוונת דברי הא"ח הוא לבאר את דברי רבא או דס"ל כרבינו אפרים דנדחו דברי רבא. דהנה מלשונו שכתב 'שהוא גורם וכו' שפיכות דמים' נראה דס"ל כרבינו אפרים אך מדכתב 'גילוי עריות' יתכן להוכיח איפכא ועיין. [ועיין לקמן אות ו' ד"ה והשתא במש"כ עוד לדייק בלשונו].

והנה הרמ"א (שם סעיף ב') כתב על דברי השו"ע שהעתיק דברי רבא כהרי"ף והרא"ש בזה"ל, וי"א שאין צריך להשתכר כ"כ (כל בו¹⁴) [רמב"ם] ע"כ. וכתב ע"ז הטורי זהב (ס"ק ב') והא דאמר רבא בגמ' עד דלא ידע בין ארור המן וכו' נדחה מימרא זו כיון שבגמ' מביא ע"ז דרבה שחטיה לר"ז ש"מ מסקנת הגמ' שאין לעשות כן. כ"כ ב"י בשם הר"ן בשם רבינו אפרים עכ"ל.

ומדברי הט"ז נראה להדיא דס"ל דדברי האר"ח שהרי ממנו העתיק הכל בו הם כדברי רבינו אפרים דנדחו דברי רבא. [ועיין לקמן אות ח' ד"ה ולאחר דמהרי"ץ ומהר"ש פליגי עליה. ועוד לקמן אות ט']

ודאי טעות, מ"מ כיון שיתכן שכך הבין הט"ז שעליו נסובים דברינו השארתי [גם] כלפנינו.

¹³ עי' לעיל הערה 2.

¹⁴ השארתי את המקור בשם הכל בו בסוגריים עגולות, אע"פ שהוכחנו בס"ד לעיל בסימן ג' בטו"ו ד דזה

ד"ה ובס"ד, דהערוך השולחן ס"ל כדברי מהרי"ץ].

נמצא [לשיטת הט"ז] דס"ל לא"ח בדעת רבינו אפרים דאע"פ שנדחו דברי רבא עכ"פ בעינן שתיה מועטת.

הבנת הב"ח בדברי הארחות חיים

ג. **וחידוש גדול מצאנו** בדברי הב"ח על הטור (שם) שכתב דאף רבינו אפרים ס"ל דבעי שתיה מרובה ואפילו להגיע לשיכרות ורק שתהא דעתו עליו ז"ל, והנכון מ"ש הרב הגדול רבינו אפרים וכו' ומיהו דוקא ליבסומי עד דלא ידע הוא דדחינן ליה אבל מיהו צריך לשתות הרבה יותר מלימודו שייטב ליבו במשתה ויהא שתוי או אפילו שיכור שאינו יכול דבר בפני מלך, רק שתהא דעתו עליו ע"כ.

מדוע מהרי"ץ חלק על כל דברי הפוסקים בשתיקה גמורה

ד. **אחר הדברים האלה** נבוא לעיין בדברי גאון עוזינו ותפארתנו מהרי"ץ במש"כ בסידור עץ חיים דף קס"ו ע"א ז"ל, חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי (שולחן ערוך). ומדנקט לבסומי ולא להשתכר משמע דאינו צריך להשתכר רק ישתה יותר קצת מלימודו (עיין פוסקים) וכל שכן לפירוש רבינו אפרים [עיין לקמן אות ה' ד"ה ואעיקרא במה שהקשנו היאך הבין דברי רבינו אפרים. יחב"ש]. דקאמר דאדחיא לה האיי מימרא דהביאו בגמ' בתר הכי מעשה דרב זירא וכו' ע"כ.

ולכאורה דבריו תמוהים עד למאד, דפליג על כל הפוסקים דלעיל. בראש ובראשונה פליג על הרמ"א שכתב ע"ד השו"ע וי"א שאין צריך להשתכר כ"כ ולפ"ד מהרי"ץ הן הן דברי השו"ע.

שנית, פליג ע"ד הט"ז שכתב ע"ד הרמ"א [שמקורו מהכל בו דהיינו האר"ח], שהוא כרבינו אפרים דנדחו דברי רבא. ולפ"ד נמצא דדברי הא"ח הן הן ביארו דברי רבא. מלבד מה שהוא חידוש עצום לכאורה.

ועוד צ"ע, דהנה הרי ב"ח כתב בדעת רבינו אפרים דצריך שישתה הרבה וכו' ורק שתהא דעתו עליו ע"כ, ודחוק למימר דמה דס"ל לא"ח דצריך לשתות קצת יותר מלימודו היא דעת שא"ר החולקים על רבינו אפרים דא"כ מה' הב"ח והא"ח קיצונית ממש. (ועיין תוס' ברכות דף טל: ד"ה מברך. ויש לחלק).

ואיך כתב מהרי"ץ בהקפת סוגריים 'עיין פוסקים' בזמן שחולק על כל הני רבוותא דהיינו, א. על הרמ"א בהבנת דברי השו"ע ב. על הט"ז בהבנת דברי האר"ח ג. על הב"ח בהבנת דברי רבינו אפרים. ואעיקרא תמוה שכתב הדברים בפשטות ולא חש לרמוז לכל זה.

וראיתי בענף חיים על דברי מהרי"ץ (אות ט"ל) שתמה ג"כ כה"ג ז"ל, ואנא ברי"ה קל"ה, קשה לי דברי הרב המחבר ז"ל אלו, והא בהדיא פירש רש"י ז"ל שם בגמרא חיב איניש לבסומי, להשתכר. וכן איבסום פירש ז"ל נשתכרו ע"ש. וכן פסק הטור ושאר פוסקים שצריך להשתכר יע"ש. וכן מוכח ממה שכתבו התוספות [נראה דט"ס יש כאן דאין זה בתוספות שלנו ושמא צ"ל ממה שכתב הב"י. יחב"ש] בשם הר"ן ז"ל דמההוא עובדא דרבא ורבי זירא אידחי למימרא דרבא ולא שפיר דמי למיעבד הכי ע"ש ואם כן מנא ליה להרב דמשמע דאין צריך להשתכר מדנקט לבסומי. ואחר העיון מצאתי סעד לדברי רבינו המחבר ז"ל בבית יוסף משם ארחות חיים ז"ל, חייב אינש לבסומי בפוריא. לא שישתכר,

שהשיכרות איסור גמור, שגורם שפיכות דמים גילוי עריות וכו'. אך שישתה יותר מלימודו מעט עכ"ל. ע"כ לשון הענ"ח.

והנה כבר העיד בענ"ח בעצמו דמצא 'סעד' להרב המחבר ואני בעניותי אמרתי דאין בזה כדי שיעור לבאר עומק כוונת דברי מהרי"ץ.

עוד הערות בדברי מהרי"ץ

ה. ואעיקרא צ"ע היאך הבין מהרי"ץ מש"כ רבינו אפרים לדחות דברי רבא, הרי לדבריו מעולם לא התכווין רבא לכזו שיכרות אלא רק לשתייה מועטת איכוון. ומדוע נדחו דבריו.

ועוד צ"ע היאך הבין המשך דברי השו"ע (והגמ') עד דלא ידע בין ארור המן וכו' לפ"ד דהכוונה לשתייה מועטת.

מקורות רבים מהש"ס לחילוק בין ביסום לשיכרות

ו. ולאחר העיון טובא ראיתי דדבריו מדויקים וברורים מכולי אורייתא אי בעית אימא קרא ואי בעית אימא גמרא וסברא. ונבוא על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. הנה הקשנו לעיל אות ד' ד"ה ואיך, כיצד מהרי"ץ פליג על כמה מרבוותא בשתיקה ועוד מוסיף לכתוב 'עיין פוסקים'. ע"ז אמרתי להקדים דיש חילוק גדול בין 'ביסום' ל'שיכרות'. דהנה המקום הראשון שכתוב לשון שיכרות נמצא בפרשת נח (ט, כא) ויישת מן היין וישכר" ותירגם אונקלוס "ושתי מן חמרא ורוי" ועוד מצאתי לפו"ר מתורגם לשון שיכרות בלה"ק, ללשון רויה בשמ"ב (יא, יג) בירמיה (מח, כו) ובישעיה (כח, ז).

ובספר השורשים לרד"ק ערך שכר כתב, עניין השיכרות ביין כשביעה במאכל עכ"ל. וכן מצאנו כמה פסוקים שכתוב

בהם לשון רויה ופירושו המפרשים שהוא לשון שביעה. יעויין במפרשים עה"פ "למען ספות הרוה את הצמאה" (דברים כט, יח). וכן בפירוש הרד"ק עה"פ "דשנת בשמן ראשי כוסי רויה" (תילים כג, ה) כתב בזה"ל, ופירושו שביעה כלומר, שהיא שבעה ומלאה לעולם יעו"ש. [שו"ר דכן הביא מהרי"ץ (דף קי). בשם רש"י] וע"ע במפרשי הפסוק "תלמיה רוה נחת גדודה" (תילים סה, יא). נמצא דלשון שיכרות ורויה חד הוא. ופירושו, עניין שביעה ומילוי.

ולאידך מצאתי בספר 'תרגום ארמי- עברי' דתירגום המילה ביסום הוא טעים, ערב, נעים.

ובש"ס מצאתי לפו"ר דוכתי טובא דפעמים איתא לשון 'ביסום' ופעמים איתא לשון 'רויה'. יעויין בגמ' נדרים דף מט: אמרה ההיא מטורניתא לרב יהודה מורה ורוי ופירש המפרש (הנקרא רש"י) אתה תלמיד בעל הוראה ואתה שיכור יעו"ש. וכן יעויין גמ' שבת דף לב. רב חסדא אמר שבקיה לרויא, ופרש"י לרויא, לשיכור. וכן יעויין בגמ' גיטין דף סח. סוף העמוד רוה וגנא, ופרש"י נשתכר ונרדם. וכן שם בע"ב ריש העמוד חזא רויא ופרש"י רויא, שיכור. וכן יעויין בגמ' ברכות דף כט. לא תרוי ולא תחטי ופרש"י לא תרוי, לא תשתכר ביין. ומכל הנך מוכח דלשון רויא הוא שיכרות, ושורשו הוא עניין שביעה ומילוי כנ"ל וממילא מתפרש ביין שתיה מרובה.

ולשון ביסום מצינו בש"ס שהוא לשון ערבות ונעימות וממילא מתפרש ביין שהוא שתיה מועטת. יעויין בגמ' סוכה דף נא. בסוף העמוד לבסומי קלא דהיינו להנעים קול. וכן יעויין בגמ' בבא מציעא דף ס. לא הוה בסיס, ופרש"י מבוסם וטוב.

וכן יעויין בגמ' נדרים שם ריש העמוד אמר רב דייסא באצבעתא בסיים ופי' הרא"ש האוכל באצבע אחד הוא טוב. וכן יעויין במסכת סופרים פ"כ ה"א אין מברכין על הירח אלא במוצ"ש כשהוא מבוסס וכו'. וכן בגמ' ברכות דף מג: ת"ח אל יצא כשהוא מבושם לשוק. [ולאחר זמ"ר שמחתי למצוא דכבר הרחיב בזה מו"ר בעולת יצחק ח"ג סימן קל"ב יעו"ש דהביא סיעתא לדברינו ויעויין שם לעוד כמה ציוני מקומות שדיבר בזה במק"א]. ומכל הנ"ל ברור למעיין היטב במקורות דשורש לישראל דביסומא הוא ערבות ונעימות כנ"ל.

נמצאנו למדים בס"ד דיש חילוק גדול בין שיכרות לביסום, דשיכרות הוא בארמית רויא ופירושו שביעה ומתפרש בין שתיה מרובה. וביסום היא מילה בארמית דשורשה נעימות והטעמה דהיינו דבר מועט ומתפרש בין שתיה מועטת עד שמרגיש רושם של התרוממות שמחה (כלשון השבט הלוי ח"י סימן ק"ז אות ב').

יישוב נפלא בדברי מהרי"ץ ושכדבריו כתבו נמי השל"ה והחמדת ימים

והשתא מחוזקים ביתר שאת וביתר עוז דברי ג"ע מהרי"ץ בהבנת דברי הארחות חיים לדייק לשון ביסום בפירושו שתיה מועטת. מה גם שנתעוררתי לדייק בדברי האר"ח שפתח דבריו 'חייב אינש לבסומי בפוריא' שהוא לשון רבא ובכ"ז כתב דהשיעור הוא קצת יותר מלימודו ולכאן זוהי ראייה שאין עליה תשובה.

ועכשיו ראיתי בס"ד שכן כתב להדיא השל"ה (פרשת תצוה אות ה') וז"ל, עוד יש לדקדק דקדוק הלשון שאמר חייב לבסומי, כי השכרות גדול אינו נקרא

בסומי, רק מבוסס נקרא מי שאינו שיכור כ"כ. כן אני אומר שאדרבא באומרם זה הזהירנו שלא נשכר כ"כ, רק חייב אינש לישאר מבוסס, רק רשאי להיות שכור היינו כשלא ידע בין ארור המן, וזה דבר בלתי אפשרי כמו שהקשתי [יעויין בריש דבריו. יחב"ש], ממילא יהיה קיים הדבר שמחוייב להשאר מבוסס, כי התנאי כלל והחייב קיים, ודוק היטב ע"כ.

והנה אע"פ דבער אנוכי ולא אבין דברי השל"ה הללו, דלפ"ר הדברים מוקשים מאוד להבנה, לא רישא סיפא ולא סיפא רישא וצריך לירד לעומקם של דברים, מ"מ הא מיהא חזינן סיעתא לדיוק הלשון ביסום [דאינו שיכרות] וכדברי מהרי"ץ.

שבתי ואראה להמקובל האלודי קדוש עליון¹⁵ ר' בנימין הלוי בספרו חמדת ימים שג"כ כתב לדייק לישראל דביסומא כדכתב השל"ה, וכן נמי מצאתי וביסוד ושורש העבודה [והרחבתי בזה יותר בס"ד לקמן סימן ה' אות ג' ד"ה ואנכי]. ועפ"ז מבואר נפלא כוונת מהרי"ץ שכתב 'עין פוסקים' דלבר ממש"כ הענף חיים דמקורו מהארחות חיים, מקורותיו נמי מהשל"ה והחמדת ימים, שכידוע למעיינים הבקיאים בספרו עין חיים, שהוא רגיל להביאם כסדר התמידים. שלי"ת שזכינו לעמוד על דעתו הרמתה.

הערה מדוע שא"ר והפוסקים לא דייקו לחלק בין ביסום לשיכרות

ז. ואדרבא השתא תמהני איפכא היאך אישתמיטתא לכל הנך פוסקים דיוק ברור זה מקרא גמרא וסברא ופשיטא לכאן דדברי הא"ח הם פירוש לדברי רבא ולא כרבינו אפרים [כדכתב הט"ז].

¹⁵ לשון זו מקורה מבעל לשם שבו ואחלמה בספרו הדע"ה ע' קג.

וכן תמוה לי על הטור שכתב, צריך שישתכר עד שלא ידע וכו' עכ"ל, ומריש הו"א הא דשינה מלשון הגמ' הוא משום דתירגם דברי רבא ללש"ה"ק. אך לפמשנ"ת דשאני לשון ביסום מלשון שיכרות היה צריך לכתוב צריך לשנות מעט יין וכיוצ"ב. וצ"ע. [אגב, מש"כ 'צריך' ולא חייב הוא ג"כ חידוש גדול ויעויין לעיל סימן א' אות י' ד"ה והנה. ואכמ"ל].

ובעיקר יש לתמוה על פרשן דתא, רש"י הקדוש, דפירש דלשון ביסום הוא שיכרות וכדהביא בענ"ח (לעיל אות ד' ד"ה וראיתי). וצ"ע. [שוב הראוני לאח"ז דכבר קדמני הקרבן נתנאל לתמוה כן ע"ד רש"י ונעתיק מלשונו לקמן אות ט' ד"ה ומה]. ובפרט צ"ע דרש"י עצמו סותר משנתו מכל מה שפירש בשאר דוכתי בש"ס דאיכא חילוק בין ביסום לרויה ומאי שנא הכא דלא חילק ופירש דביסום היינו שיכרות שהוא רויה, וצ"ע. וה' יאיר עיני במאור תורתו אכ"ר. [ועיין בשפתי חיים מועדים עמ' ר"ל].

יישוב נפלא לקושיא נוספת בדברי מהרי"ץ מדוע לא הביא הדבר בשם אומר

ח. ונהדר אנפין ליישב מה דהקשנו לעיל אות ה' ד"ה ואעיקרא היאך הבין מהרי"ץ מש"כ רבינו אפרים לדחות דברי רבא אם כוונת רבא מעולם הייתה לשתיה מועטת. ובהקדם יש להקשות עוד על הא דהביא מהרי"ץ בהמשך דבריו בשם מהר"ש. דהנה הפרי חדש (ס"ק ב') כתב לדחות ראית רבינו אפרים ממעשה דרב זירא וז"ל, כתבו בשם רבינו אפרים דמהך עובדא דקם רבא ושחטיה לרב זירא אדחיית מימרת רבא ולאן שפיר דמי למיעבד הכי. ואין זה נכון דא"כ אמאי אישתמיט ר' זירא מלמעבד סעודה אהדדי

ואצטריך לומר ליה לאו כל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא, כיון שראו שיצא קלקול עון שפיכות דמים מסיבת שיכרותם ראוי היה להם למנוע עצמם לבסומי כולי האי ומלשתות אלא יותר מעט מכדי הרגילם. אלא משמע דאפ"ה היו משתכרים יותר מדאי ולהכי מייתי תלמודא ההוא עובדא לאשמועינן דמימרת רבא כפשטא דמחויב אינש לבסומי עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי וכו' ויעו"ש עוד בהמשך דבריו.

והנה מהרי"ץ כתב ג"כ בשם אחיו לדחות ראית רבינו אפרים ולכאו' הן הן דברי הפר"ח דז"ל שם, ומורי אחי שלמה י"צ השיב על דברי רבינו אפרים דלא אדחיה מימרא דרבא מהא דרבי זירא, מדקאמר בגמרא בטר הכי לשנה אחרת אמר ליה תא ונעביד סעודת פורים אמר ליה לאו בכל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא ומדהשיב כך ותלה בנס שאינו בכל שעה שמע מינה דאף השתא חיובא הוי לאיבסומי כדרבא. אלא דיש לחוש שמא יארע דבר כיון שהעולל [בתחלה] ולא יתרחיש ניסא. אלמא דגם בשנה שנייה אבסם רבי זירא ככל שנה ע"כ.

ולכאו' צ"ע אמאי לא זכר שר להביא גאולה לעולם להזכיר דקדמו הפר"ח ויעויין בגמ' בכורות דף לא: שבכגון דא קפיד רב ששת.

אומנם לפו"ר היה נראה לחלק דשאני הכא דחידש זאת מעצמו, דאיכא למימר דאין חיוב להזכיר שראה זאת לאח"ז בספר כך וכך, אמנם ראיתי בספר הלכות דרך ארץ ח"א דף קז (לרב יעקב דודסאן מברוקלין) שכתב דאף בכה"ג צריך להזכיר בסוף דבריו שכך מצא לאח"ז בספר כך וכך. וראיתו מדברי המשנ"ב סימן ע"ו ס"ק כד וסימן קמ"א בביאור

הלכה ד"ה ואחר יעו"ש. שוב שמחתי למצוא בס"ד אריכות דברים בזה למור"ר בש"ע המקוצר ח"ח סימן רכב הלכות גניבה וגזילה הערה נ' ד"ה ובשדי, וממסקנתו נראה דאע"פ שאין חיוב לכתוב כן מ"מ מהראוי והנכון הוא, ע"ש ותרו"ץ. שו"ר דמהרי"ץ עצמו באותו עמוד כתב 'וכן מצאתי' ושוב מצאתי וכהנה רבות בדבריו טובא. איך שיהיה לפ"ד דלקמן מעיקרא לק"מ דתרי מילי נינהו.

ולאחר העיון קצת נראה דלק"מ דמהר"ש פליג על הבנת הפר"ח ואזיל כשיטת מהרי"ץ. דהנה הפר"ח הבין דכוונת דברי רבא היא, לשתות שתיה מרובה ואף להגיע לשיכרות שיכולה להביא לידי שפ"ד, וע"ז הביא רבינו אפרים ראה לדחות ממעשה דר"ז, וע"ז כתב הפר"ח דאין זה נכון וכו'.

אך לא כן שיטת מהרי"ץ ומהר"ש דסבירא להו דרבא מעולם לא התכווין לשתיה מרובה. ומה שרבינו אפרים דחה דברי רבא הוא משום המעשה שהיה שנגררו לשתיה מופרזת ומדויק כן בלשון מהר"ש שכתב 'אלא דיש לחוש שמא יארע דבר וכו''. וע"ז בא מהר"ש ודחה דמדאמר רבה לר"ז לשנה תא ונעביד סעודת פורים מוכח דאין לחוש לזה ולא נדחו דברי רבא. [ר"ל אין לחוש לזה בעלמא אך הם עצמם כן חששו ולכן לא עשו סעודת פורים ביחד].

והשתא א"ש היאך הבין מהרי"ץ ראיית רבינו אפרים לדחות דברי רבא. ודוק.

**עוד בדברי מהרי"ץ וחיזוק לכל דברינו
דלעיל מדברי הערוה"ש**

ט. ומה שהקשנו באחרונה (לעיל אות ה' ד"ה ועוד) היאך יבאר מהרי"ץ המשך דברי

השו"ע 'עד דלא ידע'¹⁶. אפשר לומר ע"פ מה שהראוני לאח"ז מש"כ הקרבן נתנאל (על הרא"ש פ"ק דמגילה סימן ח' אות י') שהקשה על פרש"י דביסוס הוא שיכרות וז"ל, מחייב לבסומי, פרש"י להשתכר בין. ולולי פרש"י הייתי אומר מדלא קאמר מחייב למרוי. דהתרגום של וישכר בתוך אהלה הוא רוי וכמו שבקיה לרוי' (שבת לב.). אבל הכוונה שמחוייב להיטיב לב ע"י שתיית יין הרבה עד דלא ידע. עד ולא עד בכלל. וכו' יעו"ש. ושוב ראיתי דכבר כתבו פירוש זה הראשונים והובא בקובץ שיטות קמאי בשם המאורות.

ובס"ד מרובה לאחר שביארנו כל דברי מרנא ורבנא מהרי"ץ זצוקללה"ה מצאתי לאח"ז סיעתא לכל דברינו דלעיל בדברי הערוך השולחן (סימן תרצ"ה ס"ה) דמלשנו נראה להדיא דפשיטא ליה דכוונת השו"ע במה שהעתיק דברי רבא הוא לדברי האררחות חיים וכדברי מהרי"ץ, ותמה ג"כ היאך יבאר מהו 'עד דלא ידע' וז"ל, אמנם רבינו הב"י בספרו הגדול כתב בשם האררחות חיים וז"ל חייב אינש וכו' וקשה דא"כ מאי עד דלא ידע וכו' ואם מפרש כאילו פירוש שנתבאר (ר"ל מה שביאר לעיל מינה בסעיף ג'-ד'. יחב"ש) איך סתם רבינו הב"י דבריו בשו"ע דלהדיא משמע שיכרות גמורה וצ"ע ע"כ.

והאמת אגיד דלפי ניסוח קושייתו לק"מ, דביד מלאכי בכללי השו"ע והרמ"א אות י"א כתב בזה"ל, דכך דרך מרן להעתיק בשולחן ערוך לשון הפוסק דינא, הוא ז"ל מעתיק דבריו לבד, ואח"כ כל אחד יפרש כפי עיונו ע"כ וע"ש במקורותיו.

אלא דאי קשיא, קשיא הא דהקשנו לעיל מ"מ היאך יבאר המשך דברי השו"ע

¹⁶ מריש הוה אמינא ליישב ע"פ מש"כ הנמוק"י (מגילה ז:): בשם הרמב"ם יעו"ש אך דבריו מחודשים

מאוד והרחבתי בדבריו בס"ד לעיל סימן א' אות ה'. עכ"פ לאחר העיון לא הוצרכתי לזה כלל וכדלקמן.

(בסוגריים) בזה"ל, ואולי יפרשו עד ולא
עד בכלל וכו' ע"כ. וכיוון לדברי המאורות.

וכדהקשנו לעיל, ושמא זוהי ג"כ כוונת
הערה"ש. עכ"פ כתב הערוה"ש ליישב

בריך רחמנא דבהדן סייע מרישא ועד גמירא

לבאר עמקות דברי רבא דחייב אינש לבסומי בפוריא

ע"פ שיטת מהרי"ץ דהוא מרנא ורבנא

ולחיי העולם הבא זכר צדיק לברכה

סימן ה'

סיכום בקצרה לתורת העולה בתוספת הרחבה אליבא דהלכתא

מסקנת ההלכה לדעת הר"מ והרמ"א

א. הנה בדעת הרמב"ם מצינו כמה פירושים והסברים והמחזור והנכון לע"ד בס"ד הוא מש"כ לעיל סימן א' אות ד' ד"ה ולפ"ז ע"ד מש"כ בסדר היום דהא דאמר רבא דמחבי איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע הכי פירושו, שישתה יין יותר מלימודו עד שיגרר לשינה ע"י השתיה, אבל חלילה לשתות שתיה מרובה עד שיגיע להוללות וסכלות דאי"ז עבודת היוצר [אלא עבודת היצר], ועבודת ה' היא אך ורק בשמחה, ועל כן כל שע"י שתייתו מרגיש התרוממות ושמחה המביאה קצת כבידות לשינה, שפיר קיים דברי רבא לכתחילה וזהו שיעורא דעד דלא ידע. שו"ר דכן נהג הגרי"י קנייבסקי זצוק"ל כמו שהובא בארחות רבינו ח"ג פורים דף נ"ז ע"ש ותרו"ץ [ושם נכתב דהוא ע"פ דברי הרמ"א ולפמשנ"ת בס"ד לעיל סימן ג' דמקור דברי הרמ"א הוא מהרמב"ם וזהו חיזוק לדברינו דהכא]. וכן נוהגים רבים וטובים, וזהו נמי דעת הרמ"א כמו שביארנו בסימן ג' בארוכה. וכ"כ המשנה ברורה (ס"ק ה').

שיטות הסוברים שחייב השתיה הוא עד שנהיה 'כמתים שוכבים'

ב. ברם אין להכחיש דמצינו אומרים שהדברים כפשוטן¹⁷ שמחוייב לשתות עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי דהיינו שיתבלבל כ"כ עד שיאמר על ארור

ברוך ועל ברוך ארור [ועפמש"כ הסדר היום הובא לעיל סימן א' אות יא' ד"ה ועתה מבואר דסגי באם יאמרו לו על ארור ברוך ויסכים לדבריהם ואי"צ שיאמר מעצמו] וזהו רק ע"י שתייה מרובה למאוד והחייב הוא 'עד שנשאר כמתים מושכבים ארצה' (כלשון הסדר היום), וכ"כ המהר"ל מפראג דהחייב הוא עד שיסולק השכל לגמרי (לעיל סימן א' הערה 8) וכן נראה דנהג הגר"א בעצמו ששתה הרבה למאוד עד לסכנה, (כמו שהובא לעיל סימן א' אות ט' ד"ה והחוט ואות י' ד"ה והנה) אך יעויין מש"כ שם באות י"ג דאף לדעת הגר"א אי"ז הנהגה המסורה לכל אדם, והכל תלוי בדרגת לימדו ושקידתו בתורה ע"ש. וכן נהג נמי החכם צבי בבחרותו כעדות בנו היעב"ץ ועוד כתב שצפון בו סוד כמוס ליודעי ח"ן (הו"ד לעיל סימן א' אות י' ד"ה ואבוא). וכ"נ דעת הגר"א קוטלר עפמש"כ בעריכת שולחן (הו"ד לעיל סימן א' אות י' הערה 6). וע"ע בארחות רבינו (שם) דכ"נ שנהג החזו"א לפני שחלה במחלת הסכרת, וכ"נ שנהג כן הגרי"י קנייבסקי בצעירותו ע"ש. ועתה ראיתי דכן היא דעתו של הגרש"ז אורבך והובאו דבריו לקמן הערה 20. [ואף דיש לחלק כמה חילוקים בהנהגות האחרונים, מכיון שהדברים דקים השארתי אותם למעינינו בפנים].

ולדעה זו אין העניין בשתיה ובשמחה, והא דכתיב "ימי משתה ושמחה" תרי מילי

¹⁷ ובסדר היום איתא ד'לרוב הפוסקים הדברים כפשוטן' ולא ידעתי מי הם ה'רוב' שכתב. ואדרבא לכאן בדברי הראשונים המנין איפכא. ויל"ע עוד בזה.

נינהו משתה לחוד ושמחה לחוד (וכמשנ"ת סימן א' אות יא') וטעם מופלא בדרך הפשט כתב בזה בסדר היום (והו"ד לעיל סימן א' אות יא' ד"ה ומפני ע"ש).

עוד נראה לענ"ד דלהשיטות הנ"ל איכא קפידיא דהשתיה תהיה דוקא ביין ולא בשאר משקין, וכ"מ בסדר היום (לעיל שם אות ט' ד"ה ומפני).

פלוגתת המקובלים האם חיוב השתיה הוא עד שיצא מדעתו או שהוא רק ביסוס בעלמא

ג. ועתה ראיתי בדברי המקובלים יש פלוגתא בזה לכאן, דהנה בכף החיים אות טז כתב וז"ל, בשער הכוונות דף ק"ט ע"ד (ובנדמ"ח דף של"ב) כתב כפשוטו, שיטעה לומר במקום ברוך מרדכי ברוך המן ויעוין שם טעם בסוד. והא לך לשון שער הכוונות, ומ"ש רז"ל חייב איניש לבסומי הכוונה הוא, כי לעולם תוך הקליפה יש ניצוץ המאיר בתוכה ומחיה אותה, ולכן צריך לומר ברוך המן להמשיך אל הניצוץ ההוא אור, ולכן צריך לומר בלא כוונה אחר שהוא שיכור ויצא מדעתו, שאם יהיה ח"ו בכוונה יאיר גם אל הקליפה ח"ו ע"כ. ואף דלא כל מוחא סביל דא, להבין דברי הזוהר והקבלה, ובטח אנו עפרא דעפרא, מ"מ אנהר עיינין דחיוב השתיה הוא עד שיצא מדעתו ממש, ואדרבא אזהרה נמי איכא שיהיה בדוקא בלא דעה.

ואנכי חזון הרביתי מש"כ ביסוד ושורש העבודה (ח"ב פ"ז) וז"ל, והנה דקדקו חכמי הגמרא בלשונם הצח והקדוש ואמרו לבסומי, ולא אמרו להשתכר וכו' וגם האריז"ל בכוונת השתיה ביום זה על דרך הסוד כתב באר היטב בלשונו הקדוש ולא ישתכר אלא יתבסם וכו' ע"כ. ואני

העני תמהתי מאין יצא מקורו ובפרט שבשער הכוונות כתב בהיפך, וחיפשתי ולא מצאתי, אלא שבצאתי לחופש"י המציא השי"ת לידי מש"כ בחמדת ימים ח"ב פ"ו, דשם מאות לו' האריך באזהרות חמורות ותוכחת מוסר על המפריזים בשתיית היין, ובאות מ' כתב וז"ל, ולו חכמו ישכילו את מאמרם חייב איניש לבסומי וכו' ולא אמרו להשתכר, אפס לבסומי ביסוס בעלמא, מעט יותר מכדי רגילותו וכו' וינזק ויישן מתוך משתה היין, נים ולא נים תיר ולא תיר, לא ידע שיכול להבחין בין ארור המן לברוך מרדכי יעוש"ב גדולה. והנה בעל יסושה"ע כתב בצוואתו לבניו (אות ג') וז"ל, ואחר ששנה הראשונה בשאר ספרי המוסר, היינו ראשון לכל ספרי המוסר תלמדו ספר חמדת ימים וכו' ע"ש. וא"כ לפ"ז יתכן מאוד שהחמדת ימים הוא מקורו ולא האריז"ל, ומש"כ בשם האריז"ל צ"ל שהוא ט"ס או דכתב כן מזכרונו בשעת הכתיבה ועיין.

איך שיהיה הא מיהא חזינן דאיכא פלוגתא בדברי המקובלים האם הוא חיוב עד דלא ידע הוא כפשוטו ממש ומה שאמרו 'לבסומי' הוא לאו דוקא או שהוא איפכא ועלינו לדייק לישנא דביסומא. אומנם זה ברור דהדעה הרווחת היא דע"פ הסוד החיוב כפשוטו ממש לשתות כ"כ עד שיצא מדעתו וכמו שכתוב בשער הכוונות ובסידור בית יעקב מעמדין וכמו שפסק בכף החיים.

הדרך הראויה למעשה האידנא, ודברי מוסר במזלזלים בתפילות וכו' ביום פורים

ד. ועל אף כל אריכות הנ"ל האריכו יותר באחרונים לדחות סברא זו כמו שהאריך בזה ביסושה"ע (ח"ב פ"ז) דברים נפלאים ופשוטים למבינים, וכבר כתב הפרי חדש

(סימן תרצ"ה ס"ק ב') וז"ל, ומיהו עתה שהדורות מקולקלים, ראוי לתפוס סברת רבינו אפרים ז"ל שלא לשתות אלא מעט יותר ממה שמורגל ביו"ט, ובזה יוצא ידי חובתו כיון שכוונתו לשמים כדי שלא יכשל בשום מקרה רע וישא ברכה מאת ה' ע"כ. וכן בסידור בית יעקב (שם) כתב וז"ל, אך החלוש שמזיק לו השכרות פשיטא שאינו מחוייב בכך, גם לא המשתטה ביינו ואין בו מדעת קונו וכו' וע"ש נאמר אחד המרבה ואחד הממעט בלבד שיכוון לבו לשמים ע"כ.

אומנם גם לדעה זו שום היתר לא מצאנו לזלזול בתפילות או בברכת המזון ושאר מצוות ח"ו (ובעניין זה האריך החמדת ימים (שם) בדברים נוראים ע"ש) ועל כן כל ערום יעשה בדעת לשקול עצמו היטב האם הנהגה זו לגביו עבודת ה' תיקרא, או חלילה להיפך, וכבר אחז"ל כל מעשיך יהיו לשם שמים והאריך בזה השו"ע בסימן רלא וסיים עלה בזה"ל, כללו של דבר חייב אדם לשום עיניו ולבו על דרכיו וישקול כל מעשיו במאזני שכלו, וכשרואה דבר שיביא לידי עבודת הבורא יתברך יעשהו ואם לאו לא יעשהו, ומי שנוהג כן עובד את בוראו תמיד ע"כ. וגם בענייננו סיים הרמ"א 'והעיקר שיכוון לבו לשמים'. ואף דראוי היה להאריך בזה שחלילה לא תצא תקלה על ידי ח"ו מ"מ כיון שכבר האריכו בזה בהרבה ספרים והדברים פשוטים וברורים לעובדי ה' וליראי האלודים, על כן סמכתי ע"ז וקיצרתי באמרים, ויהי רצון שחלילה לא תצא תקלה מתח"י. ועיין עוד לעיל סימן ג' אות ו'.

שיטות הסוברים דהחוב הוא רק ביסוס בעלמא

ה. ודעה תלתאי מצינו בארחות חיים ובחמדת ימים והשל"ה, דכולהו ס"ל לדייק

לשון 'ביסומי' דהיינו שתייה מועטת עד להרגשת רושם של התרוממות שמחה כדרך היין (כלשון השבט הלוי ח"י סימן קז אות ב') וכדבריהם כתבו נמי ג"ע מהרי"ץ וביסושה"ע ובערוה"ש ע"ד מש"כ לעיל אות א' בדעת הרמב"ם, אך הם לא מצריכים שינה לאחר השתיה. ובעניין עד דלא ידע צ"ל דס"ל דהוא עד ולא עד בכלל וכמש"כ רבינו מאיר המעילי במאורות (הו"ד לעיל סימן א' אות ו' ד"ה וחיפשת). וכיוונו לדבריו רבים מהאחרונים, הקרבן נתנאל (שם אות ו' ד"ה ומה), הערוך השולחן (לעיל סימן ד' אות ט' ד"ה אלא) השפ"א והגרי"ם (הו"ד לעיל סימן א' אות ח' ע"ש), וכ"כ ביד אפרים שנתפרש לו בחזיון לילה, אלא שלדבריו למעלה משיעור זה הוא ביטול כוונת חכמים שחייבו לביסומי יעוש"ב, וזהו דלא כהגרי"ם והשפ"א.

שקו"ט בדברי הגרי"ם דחוב השתיה הוא חיוב תמידי

ו. עוד חידוש מצאנו בדברי הגרי"ם דחוב השתיה אינו פעם אחת אלא הוא חיוב תמידי ולא סגני בשיגיע להאי שיעורא דעד דלא ידע ויחזור לפקחותו אלא כל היום ב'עמוד והחזר קאי', וכדבריו כתב נמי השפ"א, ויש לזה דיוק קצת בלשון הרמב"ם שכתב 'ושותה יין' ולא כתב וישתה יין וכמש"כ בעמק ברכה (הו"ד לעיל סימן א' אות ח' ד"ה ולהשלמת ע"ש). ואע"פ דיתכן דהגרי"ם חזר בו דהנה בספר החפץ חיים ופעלו (ח"ג עמ' תתקכח) הביא שמספרים על הגאון רבי ישראל מסלנט שהתאמץ לקיים מצות חז"ל בפורים כפשוטה, ושתה הרבה יותר מהרגיל, אך למרות התאמצותו לא נשתכר וידע לשוחח עם תלמידיו בדברי תורה ולהבדיל בין נס גדלות מרדכי לבין נס מפלת המן (לכאוי' הוא כדברי הט"ז

גדר לשון 'חייב' ועשה' שבש"ס

ז. ומידי דעסקינן בהאי עניינא ארווחנא כללא שאינו לכו"ע דכל מקום דאיתא בש"ס 'חייב' הוא חיוב גמור שחייב להמית עצמו ע"ז וכמש"כ השד"ח שהוא קבלה מקדמונים, וכן סבר הגר"א (לעיל סימן א' אות י' ד"ה והנה). ועוד אשכחנא דכל מקום דאיתא בש"ס 'עשה' שיעורו הוא עד שתצא נפשו כמ"ש הגר"א (שם אות ט' ד"ה שו"ר). אומנם בענייננו כתב הראב"ה (מגילה סו"ס תקס"ד) והביאוהו הב"ח והגהות מיימוניות דהא דאמר רבא 'חייב' הוא למצוה ולא לעכב, ובשו"ת מהרי"ל סימן נו הרחיב בזה וז"ל, הא דאמר רבה חיב אדם לבסומי, ודאי מצוה בעלמא הוא [ו] הכי משמע לישנא, מחייב אדם ולא קאמר סעודת פורים כך דינא וכה"ג ע"כ. ויל"ע האם איכא פלוגתא בהאי כללא או דלמא דהוא לכו"ע אלא דס"ל לראב"ה דהכא שאני (וכ"נ לענ"ד).

בס"ק א' ע"ש, ויל"ע בזה דהתם מבואר דאי"ז שיעור מופרז כ"כ כדמשמע הכא. יחב"ש) ואמר אני מצידי התאמצתי לקיים דברי חז"ל, ואם למרות זו הנני יודע להבדיל בין "ארור המן לברוך מרדכי" הריני אנוס ואנוס רחמנא פטריה ע"כ. וכתב ע"ז הגרב"צ פלמן בשלמי תודה (פורים דף שכ"ב) בזה"ל, לפי שמועה זו מבואר דס"ל להגרי"ס זצ"ל דעיקר המצוה היא להגיע לידי שיכרות ולא רק לשנות יין ולהתבסס ואם שתה הרבה ולא הגיע לידי שכרות הוי כאנוס בקיום המצוה אפילו ששתה יין כל היום ואי"ז כמו שהביא בשמו בספר עמק ברכה ואולי אח"ז חזר בו ופ' המצוה בעניין אחר ע"כ. וע"ע בספר 'אור ישראל מסלנט' עמ' 240-242 ומשם באר"ה. מ"מ כבר הביאו דברי הגרי"ס כמש"כ בעמק ברכה בכמה ספרים, ומדשמיע להו נראה דכן נמי סבירא להו. ואיך שיהיה השפ"א ודאי סובר כן (וע"ע לעיל סימן א' אות ח' ד"ה וכמעט).

סיכום בקצרה לשלשת הדעות העולות לדינא והמסקנא להלכה למעשה

ח. שוב נסכם בקצרה את תמצית ההלכה. הנה הדעה המקובלת והרווחת היא מה שכתב הרמב"ם ד'שותה יין עד שישתכר וירדם בשיכרות, ושיעור זה הוא עד שירגיש רושם של התרוממות שמחה כדרך היין (כמ"ש השבט הלוי), וירגיש כבידות במקצת ויישן, ומתוך שישן אינו יודע בין ארור לברוך, וכן פסק הרמ"א והמשנה ברורה.

אולם מצינו סוברים דהחיוב הוא כפשוטו, עד שישתכר ויצא מדעתו, והנהגה זו היתה מצויה וראויה בעיקר לגדולי תורה ויראה בדור שלפנינו ולפני פנינו, ולדרך זו נראה דיש עניין דוקא בשתיית יין. וע"ע לקמן בסמוך ד"ה זא'ת.

ועוד מצינו סוברים על דרך מש"כ הרמב"ם אך בלא צורך לשינה. והוציאו כן מדיוק לישנא דחייב אינש 'לבסומי', ביסום בעלמא ולא שיכרות, ושיעורו מעט יותר מרגילותו, וכבר הגיע לקיום מצוותו. וכ"כ החמדת ימים השל"ה ומהרי"ץ.

זא'ת עולה מ'ן המדב'ר, אדם הירא והחרד לדבר ה' ששוקד כל ימיו על התורה והעבודה, ומדקדק על קלה כבחמורה, מתוך ירא"ש טהורה, ושתייתו המרובה לא תביאהו חלילה

לתקלה, אמינא ולא מסתפינא, דשורת הדין הנכונה להלכה, לקיים מצות חז"ל כפשוטה, להרבות כ"כ בשתיה, עד שיגיע לעד דלא ידע, שיכרות גמורה עד שישאר בלא שום דעה, שהרי אדם כזה, בכזו שתיה מרובה, מתוך שיכרות מדבר בדברי תורה ואגדה, מוסר ויראה, ובכך מתרבה כבוד שמים בהראותו את עושר כבוד גדולתו וידיעתו בתורה וירא"ש, ואף שבהיותו בלא דעה, הנהגתו היא בדרך ארץ וענוה, ועליו הביות יאמרו אשרי אביו שלימדו תורה, אשרי רבו שלימדו תורה, ויזכה ששם שמים יתאהב על ידו (ע"פ הגמ' ביומא פו.)¹⁸.

אך זאת עליו למודעי, שאם חלילה ראה יראה שעלול ללמוד ממעשיו איזה אדם, מן הפחותים שבעם, שאין תוכו כברו, שאינו מוסר את כל כולו לעבודת בוראו, ובשתיית יין מרובה, הנהגתו בפראיות להשחית ולהזיק בלא שום טעם ותכלית, יש לו להזהר שלא יהא חומרו קולו, ובכה"ג עדיף טפי שישתה רק מעט יותר מלימדו וישן, ולא יגרום שילמדו ממעשיו, שגדול הוא מעשה רב.

שא נא עיניך וראה, לעיני העדה, גדולי התורה והיראה, שבדורינו אנו, שבעוה"ר פסקו מהנהגה זו, והכל מפני הכרח הזמן והמציאות (כנלע"ד). וע"ע לעיל אות ד' ד"ה אומנם.

על-כל-פנים אין הנהגה זו נעלמה, דעדיין הינה עומדת בקיומה, במשפחות התלמידי החכמים, אשר כל ימיהם בלימוד התורה שקועים, ובעבודת האלודים עולים ומתעלים, ובאין רואה ומפריע כולם כאחד סועדים, וכל ערום יעשה בדעת והעיקר שיכוון ליבו לשמים.

ושמחתי בראותי לאח"ז שכ"כ האור לציון ח"ד פרק ס' דף שמ"ג יעו"ש באורך. [ואגב במש"כ כדבר פשוט דכוונת השו"ע דלא כהאורחות חיים שהביא בב"י, יש להעיר מדברי הענ"ח שהבאנו לעיל סימן ד' אות ד' ד"ה וראיתי ע"ש וקיצרתי]. וע"ע בזה בספר 'אור ישראל מסלנט' עמ' 240.

ומו"ר שליט"א העלה להלכה בש"ע המקוצר סימן קכ"ג ס"ו וז"ל, כיון שכל הנס היה ע"י יין, ושתי נטרדה במשתה היין ובאה אסתר במקומה, וכן עניין המן ומפלתו היה ע"י יין [כלשון אבודרהם. יחב"ש], לכן חייבו חכמינו ז"ל להרבות בשתיית יין. ואמרו חייב אַנְיֵשׁ לְפַסְמֵי בְּפוּרְיָא עַד דְּלֹא יָדַע בֵּין אַרוּר הַמֵּן לְבָרוּךְ מַרְדְּכֵי [היינו כפשוטו ממש. יחב"ש]. ולפחות ישתה יותר מהרגלו כדי לזכור את הנס הגדול ויישן, ומתוך שיישן אינו יודע בין ארוּר הַמֵּן לְבָרוּךְ מַרְדְּכֵי [כדברי הרמב"ם והרמ"א. יחב"ש]. ואולם מי שהוא חלוש בטבעו [כלשון היעב"ץ. יחב"ש],

¹⁸ וכמו שמסופר על הגרי"ס בספר עלי שור ח"ב עמ' תס"ח בזה"ל, ר' ישראל זללה"ה הי' רגיל להיות בפורים שיכור כשיכרותו של לוט ממש, ובמצב זה היה אומר כל היום בלי הרף חידושים בחריפות וגאונות להפליא בכל הש"ס. הוא קרא לזה "לעשות בחינה על הגוף", היינו לבחון אם הוא במדרגת "חוש" שהגוף יהיה קרוב לתוה"ק שזוהי המדרגה שתיארנו לעיל [בראשית דבריו. יחב"ש]. פעם נודמן אדם גדול למעמד זה שר' ישראל היה מוטל שיכור ותלמידיו עמדו סביבו והאזינו לחידושויו בבחינת "כד נאים ושכיב רב אמר להדא שמעתא", אמר הגדול הזה שהוא היה ירא לעצמו להגיע למצב כזה של שיכרות, כי מי יודע מה הוא היה יכול לומר אז. הרי אדם גדול מאוד הבטוח בעצמו יכול להשתכר לְגַמְרֵי בפורים. אנחנו, בני אדם קטנים, קטנים בתורתנו ובעבודתו, די לנו גם בפורים להתבסס "יותר מלימודנו, ואין צריך להשתכר כ"כ" (רמ"א באו"ח תרצה, ב). ונתכונן לשמור על רוממות היום לבל יהפך ח"ו ליום הוללות ובטלה ע"כ. ולענ"ד אין נראה שהנהגה זו כזו רחוקה מהאנשים היראים והשלמים שבדורינו, שכל מי שרצונו העז לעשות תמיד רצון בוראו, אע"פ שעדיין אינו במדרגה גבוהה מ"מ כשישתכר יצא מפיו כל פנימיותו האמיתית וכדאמרו חז"ל (עירובין דף סה:): נכנס יין יצא סוד. ועוד מסופר בספר בית חיינו ח"ג עמ' קס"ט דהיו זמנים שבעת שיכרותו היה יוצא לרחוב העיר וקורא בקול גדול "ה' הוא האלודים... ה' הוא האלודים... וע"ע בספר כמוצא שלל רב פורים דף קפ"ט במה שהביא עדות נפלאה על תלמידו [של הגרי"ס] הגה"צ ר' נפתלי מאמסטרדם, בהנהגתו הנעלית ביום הפורים [על דרך רבו הגרי"ס]. וע"ע בספר 'להגיד' שמות (פורים) עמ' 202.

וכן מי שיודע בעצמו שיזלזל חס ושלום באיזה מצוה, בברכה או בתפילה שיבא חס ושלום לקלות ראש, מוטב שלא יתבסס [כלשון החיי אדם הובא בביאור הלכה. יחב"ש], וכל מעשיו יהיו לשם שמים [שם, פר"ח ועוד. יחב"ש] ע"כ.

ברוך אלוד'ינו אשר מגזירת המן גאלנו והצילנו

ותורתו הקדושה נתן לנו שהיא חיינו ואורך ימינו

ושוב באהבה אותה קיבלנו¹⁹ בימי המן ואחשורוש אויבינו ושונאינו

ואף זיכנו בורא העולמים לחדש חידושים פרפראות ופילפולים

חקירות ועיוני"ם

בדברי רבא העמוקים, בחובת השתיה ביום הפורים

ויהי רצון שנזכה להמשיך הלאה

לעלות ולהתעלות מעלה מעלה

יחד עם כל ישראל אחנא

ונזכה בקרוב לחזות בגאולה

ובבניין בית המקדש שעומד בתפארה

ואז נזכה לשלימות האמיתית של השמחה²⁰

אמן כן יהי רצון במהרה.

¹⁹ כדאיתא בגמ' שבת דף פח. הדור קיבלוה בימי אחשורוש וכו' ע"ש.

²⁰ ועתה הראוני שזכיתי בס"ד לכוין לדברי הגרש"ז אוירבך והו"ד בהליכות שלמה פורים פי"ט הערה 78 וז"ל, בעיקר החיוב דעד דלא ידע כתב רבינו בחי' אגדה, וכן היה מרגלא בפומיה בע"פ, דמסתבר שלעתיד לבוא אע"פ שימי הפורים לא יתבטלו מ"מ חיוב זה ישתנה, שהרי אין השיכרות ממידתן של ישראל כלל, ולכן נראה שעיקר הטעם הוא דכיון שתקנת הפורים היתה בימי הגלות, והרי לא יתכן לשמוח שמחה שלימה בזה שערבה כל שמחה בחורבן ביהמ"ק וחשכת הגלות כדאמרו בגמ' דלא אמרי' הלל משום דאכתי עבדי אחשורוש אנן ולכן ציוו חז"ל להתבסס עד דלא ידע וכו' כדכתב תנו שכר וגו' ויין למרי נפש, שעיי"ז נשכח מצרות הגלות ונוכל לשמוח בשמחת פורים, הגם שע"י השיכרות השמחה פגומה, אבל לעתיד תהא השמחה שלימה ולא נזדקק לשכרות (ופעם ביאר בכך מה שמאחלים "פורים שמח", שיש בזה בקשה שנזכה פורים שמח בשלימות בימי הגאולה) עכ"ד. ודפח"ח.